

مدني زده کړې

يوولسم ټولگي

مدني زده کړې - يوولسم ټولگي

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې	هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي	پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ایماق، هم پشه پان
دا هیواد به تل ځلیري	لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به	لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر	وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مدني زده کړې

يوولسم ټولگی

۱۳۹۸

ه.ش. کال

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: مدني زده کړې

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د مدني زده کړو د دیپارټمنټ د درسي کتابونو مؤلفین

اړيکې کوونکي: د پښتو ژبې د ایدیت د څانګې علمي غړي

ټولګی: یوولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکي: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکي: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې

وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو

سره قانوني چلند کېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقراً باسم ربک

د لوی او ښوونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنگه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدينو شوراگانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږگوني بنسټیز عناصر بلل کېږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدا رنگه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تاسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنيو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هېڅ ډول هڅه او هاند ونه سیموي، او د یوه فعال او په ديني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤلیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې گران زده کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، خو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم. د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

مدني زده کړې

- ۱ ..... لومړۍ څپرکۍ: ټولنيز کيدل
- ۲ ..... د څپرکي موخې
- ۳ ..... ټولنيز کېدل څه ته وايي؟
- ۷ ..... د ټولنيز کيدلو لاملونه (۱)
- ۱۱ ..... د ټولنيز کېدو لاملونه (۲)
- ۱۵ ..... د ژوند پړاوونه
- ۲۰ ..... د لومړي څپرکي لنډيز
- ۲۱ ..... دويم څپرکۍ: ټولنيز نظم
- ۲۲ ..... د څپرکي موخې
- ۲۳ ..... ټولنيز نظم څه شی دی؟
- ۲۷ ..... د ټولنيز نظم لاملونه (۱)
- ۳۱ ..... د ټولنيز نظم لاملونه (۲)
- ۳۵ ..... ټولنيزې سرغړونې (۱)
- ۳۹ ..... ټولنيزې سرغړونې (۲)
- ۴۲ ..... د دويم څپرکي لنډيز
- ۴۳ ..... دريم څپرکۍ
- ۴۴ ..... د څپرکي موخې
- ۴۵ ..... ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

۴۹	د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۱).....
۵۳	د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۲).....
۵۶	د درېيم څپرکي لنډيز.....
۵۷	خلورم څپرکي: ټولنيزې نابرابرۍ.....
۵۸	د څپرکي موخې.....
۵۹	ټولنيزي نابرابرۍ څه شی دي؟.....
۶۲	طبقاتي نابرابري.....
۶۷	جنسي نابرابري.....
۷۰	د خلورم څپرکي لنډيز.....
۷۱	پنځم څپرکی: زموږ ټولنيزې ستون.....
۷۲	د څپرکي موخې.....
۷۳	زموږ ټولنيز مشکلات: بې سواډي.....
۷۷	زموږ ټولنيزي ستونزې: نېستي او غريبې.....
۸۱	زموږ ټولنيزې ستونزې: (استوگنځۍ).....
۸۵	زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا.....
۸۹	زموږ ټولنيزې ستونزې: د نشه يي توکو قاچاق.....
۹۳	زموږ ټولنيزې ستونزې، نا امنې او تر هگري.....
۹۷	زموږ ټولنيزې ستونزې: نا چاودي توکي.....
۹۹	د پنځم څپرکي لنډيز.....

لومړۍ څپرکي

ټولنيز کېدل

په دې څپرکي کې به لاندې موضوعات زده کړو:

- ټولنيز کېدل څه ته وايي؟

- د ټولنيز کېدو لاملونه (۱)

- د ټولنيز کېدو لاملونه (۲)

- د ژوند پړاوونه

د خپرکي موخې

گرانوزده کوونکو د دې خپرکي تر لوستلو وروسته به:

- د ټولنیز کېدو په معنا او ارزښت وپوهیږي،
- د ټولنیزو اړیکو په ټینګولو کې به ډیره تجربه او مهارت تر لاسه کړي،
- د ټولنیزو ارزښتونو منلو ته به لیوالتیا ونیږي،
- د ټولنیز کېدو لاملونه او پرخلکو باندې د هغو د اغېزې د څرنگوالي په اړه به وپوهیږي،
- د انسان د ژوند له پړاوونو او د هغو له ضروري ارزښتونو سره به علاقمندی تر لاسه کړي.

ټولنیز کېدل څه ته وایي؟

خبرې پرې وکړئ

پوهېږئ چې خلک په بېلابېلو ټولنو کې ډول ډول آداب، رواجونه او سلوک لري. د مثال په ډول: د سلام اچولو او روغې کولو لپاره، د نړۍ د وګړو ترمنځ ډول ډول طریقې موجودې دي. دغه ټکي ته په پام سره:

- ۱- آیا تاسو هغه خلک پېژنئ چې د سلام او روغې کولو پر مهال له بېلابېلو کلماتو او سلوک څخه استفاده کوي؟
- ۲- ستاسو په اند هغوی ولې ستاسو په شان رفتار نه کوي؟

- ۳- آیا پوهېږئ چې په مختلفو ټولنو کې څه توپیر موجود دی؟
- که چېرې له خپل کلي او یا ښار څخه مو نورو ښارونو او یا هېوادونو ته مسافرت کړی وي، هرو مرو به مو

لیدلي وي چې خلک په بېلابېلو ښارونو او هېوادونو کې:

- په ډول ډول ژبو خبرې کوي،
- بېلابېلې او ډول ډول جامې اغوندي،
- ډول ډول خواړه خوري،

- په یو ډول موقعیت کې ډول ډول سلوک او رفتارونه له ځانه ښکاره کوي.

د دغو توپیرونو په لیدلو سره، د انسان په فکر کې دا پوښتنه پیداکېږي چې خلک ولې په بېلابېلو ټولنو کې په بېلابېلو ډولونو سلوک او رفتارونه کوي؟

د پورته پوښتنې په ځواب کې باید وویل شي چې هره ټولنه ځانته ځانګړې فرهنگ لري او په فرهنگ کې د وګړو د رفتار لپاره بېلابېلې تګلارې په ګوته شوي دي چې د ټولنې غړي د هغو

پربنسټ عمل کوي.

دغه ټولنيز سلوک او رفتار په ټولنو کې څه ناڅه توپير لري. له دې امله خلک په بېلابېلو هېوادونو کې د مختلفو آدابو، رواجونو او ډول ډول سلوکونو په لرلو سره ليدل کېږي. ټول ټولنيز ځايونه او سيمې، لکه: کورنۍ، ښوونځۍ، کوڅه، اداره او همداسې نور د ځانگړو قواعدو درلودونکي وي. د بيلگې په توگه: د ټولگي د ننه قواعد په پام کې ونيسو:

۱- آرامه او غلي واوسو.

۲- پر خپلو ځايونو کينو.

۳- د ښوونکي خبرو ته غوږ کېږدو.

۴- خپلو ټولگيو الوته مزاحمت ونه کړو.

۵- د ښوونکي د خبرو ضروري ټکي له ځان سره وليکو. دغه ټول د زده کوونکو د سلوک او رفتار يوڅو ضروري بيلگې دي چې په ټولگي کې يې بايد په پام کې ونيسو او له هغو سره سم عمل وکړو. له ښوونکي څخه هم هيله کېږي چې له ځانگړو کړنو او اصولو څخه پيروي وکړي چې وکولای شي خپله دنده او رول د ښوونکي په توگه ترسره کړي. د مثال په توگه: له ښوونکي څخه هيله کېږي چې:

۱- منظمې او پاکې جامې واغوندي.

۲- پر زده کوونکو مهربان واوسي او له هغوی سره په مهرباني چلند وکړي.

۳- د لوست د ورکړې لپاره په سمه توگه تياری ونيسي.

۴- لوست په سمه توگه تشرېح کړي.

۵- د ښوونې له ښو او اغېزمنو لارو څخه دې گټه واخلي.

۶- له زده کوونکو سره په اړيکو کې دې د هغوی ترمنځ توپير نه کوي.

۷- د ټولگي نظم دې ټينگ کړي.

ټولنيز کېدل د ژوند په لومړي پړاو کې

په کو چنيوالي کې له ډيرو ټولنيزو ارزښتونو سره پېژندگلوي نه لرو او په ورو، ورو چې لوېږو له هغوسره ډېره پېژندگلوي ترلاسه کوو او په بېلابېلو ځايونو کې په داسې ډول چلند کوو چې نورې له موږ څخه توقع لري. دغه چلند او اصولو ته ټولنپوهان ټولنيز قواعد وايي. موږ له کوچنيوالي څخه په

ناڅاپي توگه د ټولنيزو قواعدو په زده کولو پيل کوو او له دې لارې څخه ټولنيز کېږو. ټولنيز کېدل په يوځل او په لنډ وخت کې نه تر سره کېږي، بلکې د پيدايښت له وخته پيل کېږي که څه هم د ژوند په لومړنيو کلونو کې د ژوند کولو، د ځان او چاپېريال د پاک ساتلو آداب، ټولنيز قواعد او ارزښتونه او همداسې نور ډېر موضوعات زده کوو. خو ورو ورو چې لويېږو، زموږ د ژوند شرايط توپير کوي او موږ بايد زده کړو چې په نوي سني پړاو او کاري شرايطو کې څرنگه رفتار وکړو. د مثال په ډول: کله چې د ځوانۍ لومړنيو پړاوونو ته رسېږو، له موږ څخه هيله کېږي چې يو لړ چارې تر سره کړو چې تر هغه مو پخوا نه ترسره کولې او يا يو لړ چارې مو چې پخوا تر سره کولې، نور هغه له دې وروسته تر سره نه کړو. يا هغه وخت چې تازه د زده کړې له بهير نه وزگارېږو (فارغ التحصيل کېږو) او په کومه اداره يا کارخانې کې چې په کار بوخت کېږو، بايد زده کړو چې په هغه نوي چاپېريال کې څرنگه رفتار او عمل وکړو.

د ژوند په اړه معلومات

هغه مهمې چارې چې د ټولنيز کېدو په بهير کې زده کوو، کولای شو لاندې ټکو ته گوته ونيسو:

ټولنيز قواعد او ارزښتونه

د ټولنې غړي د ټولنيز کېدو له لارې د خپلې ټولنې له قواعدو او ارزښتونو سره پېژندگلوي تر لاسه کوي. پوهېږو چې ټولنيز قواعد او ارزښتونه په بېلابېلو ټولنو کې څه ناڅه توپير لري او د ټولنې غړي بايد زده کړي چې په خپله ټولنه کې کومې چارې په کوم ډول ترسره کړي او کومې چارې بايد ترسره نه کړي.

کاري وړتياوې

ټولنيز ژوند د ځانگړو وړتياوو غوښتونکی دی. خو دغه وړتياوې چې يوه برخه يې ساده او نورې برخې يې پيچلې دي، بايد زده شي چې له زده کړې پرته د هغو په تر سره کولو به ونه توانېږو. موږ هغه ټولې د ژوند په بهير کې زده کوو.

له نورو سره د اړيکو د ټينگولو څرنگوالی

له نورو سره د اړيکو ټينگول د ټولنيز ژوند يوه اړتيا ده. له نورو سره د اړيکو په ټينگولو کې برياليتوب زموږ د ټولنيز ژوند د برياليتوب لامل گرځي. د بيلگې په ډول: په ټولنيز ژوند کې لازمه

ده چې له خپلو دوستانو سره په مهرباني رفتار ولرو او له پرديو سره په عادي ډول اړيکې ولرو. کله چې څوک زموږ لپاره کوم کار ترسره کوي بايد له هغه څخه مننه او قدر داني وکړو او که چېرې زموږ حق ضايع کوي بايد د هغه په وړاندې د مخالفت او ناخوښۍ اظهار وکړو.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- په مختلفو ټولنو کې وگړي له يو بل څخه په کومو مسايلو کې توپير لري؟
- ۲- ولې خلک په بېلابېلو هېوادونو کې ډول ډول دودونه لري؟
- ۳- په ټولگي کې د ښوونکي د رفتار بېلگې کومې دي؟ بيان يې کړئ.
- ۴- موږ د ټولنې قواعد، رفتارونه او ارزښتونه څرنگه زده کوو؟
- ۵- موږ د ټولنيز کېدو له لارې کوم څيزونه زده کوو؟
- ۶- له نورو سره اړيکې درلودل څه اهميت لري؟
- ۷- د انسان عاطفي رفتار څه ډول وي؟ يو مثال راوړئ.

کورنۍ دنده

يو دوه کلن ماشوم د يوه نوي پيداشوي ماشوم سره پرتله کړئ او په گوته کړئ چې:

- ۱- د دوه کلن ماشوم کوم څېړونه زده دي چې د يو نوي پيداشوي ماشوم زده نه دي. (د مثال په توگه: کولای شئ چې لاندې چارو ته پام وکړئ: خبرې کول، په لاره تلل، لوبې کول، خنديدل، د کورنۍ د غړو پېژندل، او .....)
- ۲- د خپلو ليدنو پايلې په خپلو کتابچو کې له ځان سره وليکئ او په راتلونکي ساعت کې يې ټولگي ته له ځان سره راوړئ.

د ټولنيز كېدو لاملونه (۱)

په تېر لوست كې مو ولوستل چې انسان د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو په زده كولو سره ټولنيز ژوند او ټولنيز شخصيت پيدا كوي او په يوه ټولنه كې د ژوند كولو لپاره لازمه پوهه او وړتيا تر لاسه كوي. په دې لوست كې غواړو چې دغه مطلب له لږې څرگندونې سره د ټولنيز كېدو د لاملونو په اړه وڅېړو.

پرتله يې كړئ

كورنۍ او د هم لوبو ډله د انسان د ټولنيز كېدو د لاملونو له ډلې څخه يو لامل گڼل كېږي، ستاسو په اند:

- ۱- ماشوم كوم څيزونه د كورنۍ په چاپېريال او كوم څيزونه د خپلو همزولو او هم لوبو په ډله كې زده كوي،
- ۲- د ټولنيز كېدو له اړخه،

كورنۍ ډېر ارزښت لري او كه د همزولو او هم لوبو ډله؟ ولې؟

كورنۍ

كورنۍ هغه ډله او هغه چاپېريال دی چې غړي يې د نسبي (خپلوۍ) او نسبتي تړاوونو له امله له يو بل سره دوامداره، ټينگې او نژدې اړيکې لري. ماشوم په يوه كورنۍ كې نړۍ ته سترگې غړوي او د كورنۍ غړي لومړني خلك دي چې هغه يې پېژني. ماشوم د خپل ژوند په لومړنيو كلونو كې د ټولنيزو ارزښتونو او اصولو په زده كولو كې ډېر تياري لري، ځكه چې د پيداېښت په پېل كې هغه د يوې سپينې تختې په څېر له هر ډول خبرتياوو، معلوماتو او وړتياوو څخه تش دی او دا كورنۍ ده چې په دغو حساسو كلونو كې ماشوم ته ټولنيز قواعد او ارزښتونه ور زده كوي. د مثال په توگه:

موږ په كورنۍ كې زده کوو چې:

- څرنگه خبرې وکړو؟

• خپل مور، پلار او د کورنۍ مشرانو ته څرنگه درناوی وکړو؟

• د خپل ځان او چاپېریال پاکوالی څرنگه وساتو؟

• د خپلې کورنۍ له غړو سره مینه ولرو؟

• له نورو سره رفتار او ژوند څرنگه وکړو؟

• ښه او بد یوله بل څخه جلا کړو.

• په دیني عقایدو او ارزښتونو باور وکړو.

کورنۍ د آدابو او د ژوند کولو ځینې لارې چارې په قصدي توګه او د یوه پلان او موخې له مخې نوي نسل ته ورښيي، خو د دغو آدابو یوه برخه په ناڅاپي او غیر قصدي ډول زده کېږي.

د بېلګې په ډول: د مور او پلار اخلاق کېدای شي چې د یوې اخلاقي نمونې په توګه د هغوی ماشومانو ته ولېږدول شي، په داسې حال کې چې ښایي دوی ونه غواړي چې د هغوی ماشومان دې د دوی لاره ونیسي (د هغوی د اخلاقو تقلید دې وکړي)، نو په دې توګه که چېرې مور او پلار د ښو اخلاقو او ښو رفتارونو څښتنان وي د هغوی او لادونه به هم د ښو اخلاقو څښتنان شي او برعکس که هغوی بد رفتار او بد خوږه وي د هغوی او لادونه به هم د دغو اخلاقو پیروي کوي او هغه به زده کوي، ځکه چې مور او پلار د خپلو او لادونود شخصیت مهمې بېلګې او ښکارندوی دي. د مور او پلار په څنګ کې د کورنۍ نور غړي او د کوچنیانو نژدې خپلوان چې تل له هغوی سره تګ او راتګ لري او یا تل ورسره اړیکې لري د ماشوم په شخصیت نیغ په نیغه اغېزه لري. په ځانګړې توګه مشران وروڼه او خويندې، تروڼه، د تره زامن، ترورګانې، نیکونه او د هغو په شان نور چې تل یې له کوچني سره سروکاروي د ماشوم د شخصیت په جوړولو کې مستقیمه اغېزه لري.

په هر هېواد کې مذهبي، قومي او طبقاتي کوچني فرهنګونه موجود دي چې دا کوچني فرهنګونه د کورنۍ له خوا ساتل کېږي او رواج پیدا کوي. نوی نسل د کورنۍ له خوا له ځانګړو کوچنیو فرهنګونو سره تړاو پیدا کوي، له همدې امله کورنۍ د ماشومانو د شخصیت په جوړښت او د هغوی د هیلو او ارزښتونو په ټاکلو کې ارزښتناکه ونډه لري، خو دا باید په پام کې ولرو چې د کورنۍ، ټولنې او چاپېریال اغېزې پر انسان باندې د هغه د واک د له منځه وړلو یا لیرې کولو په معناه دي. په حقیقت کې د کورنۍ

له چاپېريال او نژدې خپلوانو سره اړيکې د ماشوم د شخصيت د جوړښت لومړنۍ او جوړوونکې لامل شمېرل کېږي.

په افغاني ټولنه کې د مور شخصيت د ماشوم د کړو وړو او اخلاقو په توجه کې د کورنۍ د هر غړي په پرتله ډېر اغېزمن دی.

د هم لوبو او همزولو ډله

ماشومان ورو ورو د کورنۍ له چاپېريال څخه د بهر په لور گام پورته کوي او له خپلو همزولو سره په لوبو او تفريح پيل کوي. ماشومان په لوبوکې ټولنيز رولونه لوبوي او له دې لارې د مهمو ټولنيزو رولونو، لکه: **د مور او پلار، ښوونکي، پوليس،** او داسې نورو سره پېژندگلوي تر لاسه کوي. ماشومان د دغو رولونو په تر سره کولو سره د مهمو ټولنيزو رولونو سره پېژندگلوي تر لاسه کوي او په راتلونکي کې د دغو رولونو د تر سره کولو لپاره تيارېږي.

سربېره پردې، ماشومان د دغو لوبو له لارې زده کوي چې څرنگه يوله بل سره اړيکې ټينگې کړي، څرنگه مخالفت وکړي، څرنگه هوکړه او موافقه وکړي، څرنگه خپلې ستونزې هوارې کړي او څرنگه سوله وکړي. دغه چارې ښايي په ښکاره کې ساده په نظر راشي، خو د ټولنيز ژوند لپاره ډېرې اړينې او مهمې دي. همزولي او هم لوبي د ماشوم پر شخصيت او رفتار باندې ژوره اغېزه کوي. هغوی يو له بل څخه د جامو ملل، ځانگړي اصطلاحات او خاص رفتارونه زده کوي او د خبرواترو له لارې چې له خپلو همزولو سره يې کوي، د خپلو هيلو او غوښتنو کچه په ډاگه کوي. سربېره پردې د همزولو ترمنځ داسې خلک هم شته چې د مشرۍ (رهبرۍ) رول ترسره کوي او نور د هغه له شخصيت، رفتار او اخلاقو څخه پيروي کوي. داسې خلک پر خپلو نورو همزولو باندې ډيره اغېزه کوي. دغه ټکي ته په پاملرنې سره هغه ژور او پراخ تاثيرات چې همزولي يې کولای شي پر موږ ولري، بايد کوشښ وکړو چې خپل دوستان د پېژندگلۍ او دقت له مخې وټاکو او هېڅ کله د بدو دوستانو لار ونه نيسو. د هغوی د ناوړه افکارو او عملونو څخه هېڅکله هم پيروي ونه کړو.

د اسلام ستر پيامبر ﷺ دې ټکي ته پام کړی او په ښکاره ډول يې خپل پيروان دې مهمې موضوع

ته متوجه کړي دي او فرمايي: هر وگړی د خپل دوست پر دين وي او له تاسو نه هر يوباید پام وکړي چې له چاسره دوستي کوي.

د دوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- کورنۍ د ټولنیز کیدو په برخه کې څه اهمیت لري؟
- ۲- د کورنیو د غړو تر منځ اړیکې څرنگه وي؟ بیان یې کړئ.
- ۳- انسان د ژوند په کومو پړاوونو کې ډیرو زده کړو ته تیاری لري؟
- ۴- موږ په کورنۍ کې کوم څیزونه زده کوو؟
- ۵- کورنۍ د ماشومانو د شخصیت په رفتار کې څه رول لري؟
- ۶- په کورنۍ کې څوک له ټولو زیات د کوچني په شخصیت اغېزمن دي؟
- ۷- له مور او پلار نه پرته نور کوم وگړي د ماشوم د شخصیت په جوړښت کې اغېزمن دي؟
- ۸- موږ د خپلو همزولو له لوبو څخه کوم کارونه زده کوو؟
- ۹- ماشومان له همزولو او هم لوبو سره د اړیکو له امله کوم رولونه زده کوي؟
- ۱۰- د خپلو هم لوبو او ښودونو په ټاکلو کې کوم مسؤلیتونه موږ ته متوجه دي؟

کورنۍ دنده

له خپلو دوستانو او د کورنۍ له غړو سره د کورنۍ او د همزولو او هم لوبو په اړه مشوره وکړئ او هغه کارونه چې موږ یې د دوی له هریوه نه زده کوو، په یو لېست کې یې ولیکئ.

د ټولنیز کېدو لاملونه (۲)

په تېر لوست کې مو د ټولنیز کېدو دوه لاملونه وپېژندل او په دې لوست کې به د ټولنیز کېدو له نورو لاملونو سره پېژندگلوي تر لاسه کړو.

خبرې اترې وکړئ

ښوونځی او ټولنیزې رسنۍ د ټولنیز کېدو دوه نور لاملونه دي. ستاسو په اند:

۱- په ښوونځي کې کوم شيان زده کوو؟

۲- له رسنيو څخه کوم څيزونه زده کوو؟

۳- د ټولنیز کېدلو د لاملونو له ډلې څخه يې کوم يو ښه دی؟ ولې؟

ښوونځی

په معاصرو بېلابېلو ټولنو کې نژدې ټول ماشومان د اوه کلنۍ په عمر ښوونځي ته لېږدل کېږي. نن ورځ داسې علوم، تخصص او زده کړې اړينې دي چې کورنۍ نه شي کولای هغه خپلو ماشومانو ته ور زده کړي، نوله همدې امله ښوونځي دغه وظيفه پر غاړه اخيستي ده. ښوونځی ماشومانو ته د لوستلو، ليکلو او شمېرلو وړتياوې او مهارتونه ور زده کوي.

همدارنگه ماشومان په ښوونځي کې د ټولنیز ژوند له اړينو چارو او برخو، ديني چارو، تاريخ، جغرافيه، کيميا، فزيک، رياضي او عقايدو سره پېژندگلوي تر لاسه کوي او هغه زده کوي. ښوونځی هغه لومړنی رسمي چاپېريال دی چې ماشوم له هغه سره مخامخ کېږي. ماشوم په ښوونځي کې د رسمي رولونو او دندو سره تړاو نيسي.

د خلکو تعاملات او چلند يو له بل سره په ښوونځي کې عاطفي نه دي، بلکې اړيکې او چلندونه په دې چاپېريال کې رسمي او غير عاطفي وي. له هغو موضوعاتو او چارو سربېره چې په رسمي توگه په

ښوونځي کې زده کوونکو ته وربښودل کېږي، ډېرې خبرې، موضوعات او اصول شته چې زده کوونکو ته په نا خبره او ناڅاپي ډول وربښودل کېږي.

د بیلګې په توګه:

تاسې د ښوونځي د ورځني پروګرام ترڅنګ زده کوئ چې:

۱- نظم مراعات کړئ.

۲- پاکوالی په پام کې ولرئ.

۳- نوبت په پام کې ونیسئ.

۴- د ښوونځي د چارواکو د اوامرو پیروي وکړئ.

۵- په زده کړه، لوستلو او نورو ټولو ښوکارونو کې له نورو سره سیالي وکړئ.

۶- د بريالیتوب د لاسته راوړلو لپاره کوشښ وکړئ.

د ښوونځي ترڅنګ جومات هم د زده کوونکو د ټولنیزې وړتیا په لوړولو کې ډېر مهم او رغوونکی رول لري. ماشومان په جومات کې د تعلیم له لارې دا زده کوي چې له استاد، مشرانو او مقدسو ځایونو په وړاندې باید په ځانګړي ډول برخورد وشي او دیني مظاهرو او شعیرو ته د ژوند د نورو مظاهرو په پرتله ډېر درناوی وکړي. په ماشومانو کې په بنسټیزه توګه ایماني تمایلات او مینه په جومات کې د تعلیم کولو له پړاو څخه پیل کېږي. همدارنګه د جماعت په لمانځه کې ګډون هم په هغوی کې ایماني جذبې لا بډایې کوي. د کوچني اړیکې له هغو کسانو سره چې جومات ته د عبادت کولو لپاره تګ راتګ کوي، پیاوړې کېږي.

له جومات نه وروسته د ژوند چاپېریال او ماحول هم د ماشوم په ژوند ډېره اغېزه کوي، ټولنیز مراسم او هغه عمومي پروګرامونه چې د هغه له امله د ښار او کلي ځینې خلک را ټولېږي هم د ماشوم پر شخصیت مثبت اغېزه کوي.

ټولنیزې رسنۍ

په تېرو وختو کې به خلکو خپل د اړتیا وړ معلومات زیاتره د شخصي اړیکو له لارې او یا د نورو خلکو په واسطه تر لاسه کول، خونن ورځ ټولنیزې رسنۍ معلومات په ډیره چټکتیا سره ډېرو خلکو ته رسوي.

د ټولنيزو رسنيو وسايل په لاندې ډول دي: راډيو، ټلويزيون، انټرنېټ، ورځپاڼه او مجله. موږ او ډېر نور کسان خپل زياتره وخت د ورځپاڼو يا مجلو په لوستلو، راډيو ته په غوږ نيولو، د ټلويزيون په ليدلو يا سينماته په ورتگ تېروو. په ځانگړې توگه په ښارونو او هغو کلو کې چې د بريښنا انرژي شتون لري او ټلويزيوني شبکې او چپلونه فعاليت ولري، ماشومان له نورو څخه خپل ډېر وخت د ټلويزيون په ليدلو تېروي. ټولنيزې رسنۍ نژدې د هر شي په اړه خپلو اوريدونکو او ليدونکو ته معلومات ورکوي. د مثال په توگه: د نړۍ له گوټ گوټ څخه د ورځنيو پېښو خبر ورکوي، د هوا او موسم حالات څرگندوي او علمي تکنالوژۍ د پرمختگونو په اړه معلومات او خبرونه خپروي، تاريخي پېښې تشرېح او بيانوي، د نړۍ د بېلابېلو وگړو د ژوند، فرهنگ او د ژوند د لارو چارو په اړه خبرې اترې او خبرونه خپروي، د نړۍ د ملتونو عقايد، ارزښتونه او رواجونه تشرېح کوي او د هغو پټ اړخونه څرگندوي.

د معلوماتو او خبرونو د پراخې کچې او اندازې په نظر کې نيولو سره چې د رسنيو لخوا خپرېږي او همدارنگه هغې پراخې گټې ته په پام سره چې له رسنيو څخه اخېستل کېږي، کولای شو دا اټکل وکړو چې رسنۍ د خلکو پر فکر، احساس، عقايدو او دودونو څومره ژور او پراخه اغېزه کولای شي.

بايد په پام کې ولرو چې ټولنيزې رسنۍ کېدای شي مثبت يا منفي اغېزه ولري. د بېلگې په توگه: که چېرې په دقيقه او کره توگه وکارول شي کولای شي چې د ارزښتونو، قواعدو او ځايي عقايدو او رواجونو د ځواکمن کېدو لامل شي او ملي يووالی او هويت ځواکمن کړي. خو له هغه پرته همدغه وسايل کولای شي چې د مذهبي او فرهنگي ارزښتونو او رواجونو د وېجاړۍ لامل وگرځي او ملي يووالي او هويت ته زيان ورسوي.

ډله ييزه رسنۍ او د ډله ييزو اړيکو وسايل انسان عقل او شخصيت ته د لوړي ورکولو او تشکل وسايل شمېرل کېږي. که چېرته له هغو څخه د يوه هېواد په آبادولو او سالمه لارښوونه کې گټه واخيستل شي، کولای شي هغه ملت يو حيرانوونکي پرمختگ او تمدن ته ورسوي او که د دښمن په لاس کې ولوېږي، نو له هغه څخه به يوه تباه کوونکې وسيله جوړه شي چې د هېواد اوس او راتلونکې به له تباھۍ سره مخامخ کړي.

د لوست تکرار

.....

.....

.....

.....

.....

پوښتنې

- ۱- وروسته له کورنۍ، هم لوبو او دوستانونه کوم شی کولای شي چې د انسان په شخصیت اغېزه وکړي؟
- ۲- ولې کورنۍ خپل اولادونه وروسته له اووه کلنۍ څخه ښوونځي ته استوي؟
- ۳- ښوونځی ماشومانو ته کومې وړتیاوې ورزده کوي؟
- ۴- د وگړو کره وړه په ښوونځي کې باید څرنگه وي؟
- ۵- په جومات کې ماشومان کوم شيان زده کوي؟
- ۶- د ژوند چاپېریال ماشومان او تنکي ځوانان څنگه رهبري کوي؟
- ۷- ټولنیزه رسنۍ څه شی ته وایي؟

کورنۍ دنده

په افغانستان کې په ټولنیزو رسنیو او د هغو په پروگرامونو باندې رڼا واچوئ او د هغو مثبتې او منفي اغېزې په دوو مخونو کې ولیکئ.

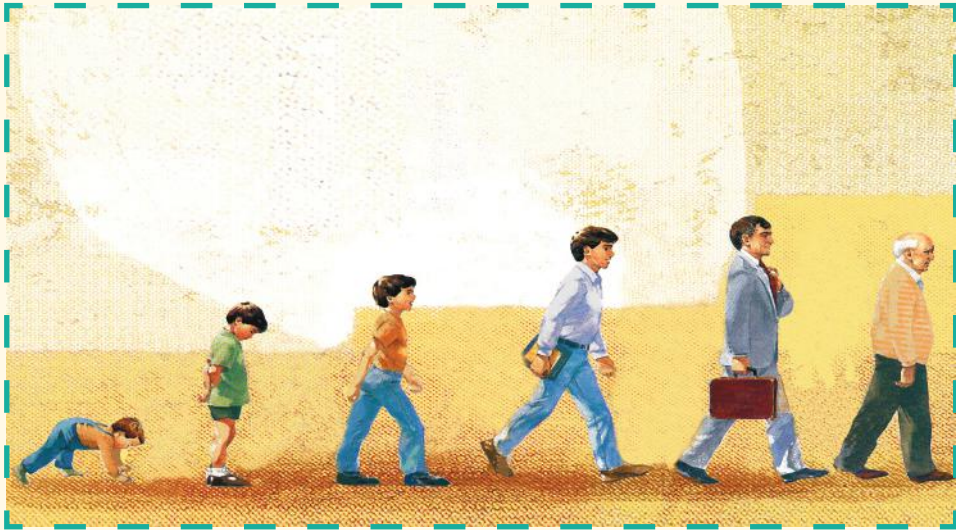
د ژوند پړاوونه

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

انسان د عمر له پلوه په ژوند کې څو پړاوونه تېروي . له ټولنیز اړخه، له دغو پړاوونو څخه هر یو د ځانگړو ارزښتونو او اصولو درلودونکی دی چې باید په پام کې ونیول شي. دغه واقعیت ته په پام سره لاندې پوښتنوته ځواب ورکړئ:

۱- د عمر پړاوونه کوم دي؟

۲- د هر سني پړاو ارزښتونه او اصول کوم دي؟

ټولنپوهانو د انسان د ژوند لپاره ډیر شمېر پړاوونه بیان کړي دي. دغه پړاوونه په بنسټیزه توګه د ژوند اړوند دي، خو د انسان د ژوند اړوند پړاوونه په عین حال کې ټولنیز هم دي. په ټولنه کې د انسان د ژوند هر پړاو له بل پړاو څخه توپیر لري.

ځکه، نو موږ باید زده کړو چې د ژوند په هر پړاو کې څه ډول رفتار وکړو. د دغو پړاوونو او له هغوی سره جوخت د متناسبو ارزښتونو پېژندل کولای شي له موږ سره د ژوند په پوهېدنه او پېژندنه کې مرسته وکړي. په دغه لوست کې د انسان د ژوند بېلابېل پړاوونه څېړو:

د ورکتوب پړاو

د ورکتوب پړاو پخوا ډېر لنډ و، له دې امله چې ماشومان ډېر ژر په کروندو او کار ځایونو کې په کارگومارل کېدل او له لویانو سره یې اوږه په اوږه کار کاوه. خو په اوس وخت کې نژدې په ټوله نړۍ کې ماشومان په ډیره هوساینه کې ژوند کوي او په تفریح او زده کړه بوخت وي.

د ورکتوب یا ماشومتوب دوره د انسان د ناتوانۍ او ناپوهۍ دوره ده. له همدې امله، مور او پلار او د کورنۍ مشران هڅه کوي چې د خپلو کوچنیانو لپاره خوندي او مناسب شرایط چمتو کړي چې د هغوی ماشومان د ټولنیز ژوند له پلوه پرمختګ وکړي. ماشومان په ټیټو عمرونو کې ډېر په تفریح او لوبو بوخت وي او مور او پلار د خپلو ماشومانو لپاره د لوبو ډول ډول وسایل چمتو کوي او هغوی ته خوندي او مناسب شرایط برابروي چې وخت په خوښۍ تېر کړي. نن ورځ د ماشومانو لپاره ځانګړې کتابونه چې په هغو کې ډېر له انځورونو او تصویرونو څخه ګټه اخیستل کېږي او همدارنګه تلویزیوني خپرونې د هغو د بوختیا او د ژوند د لارو چارو د زده کړې لپاره چمتو کېږي.

ماشومان معمولاً له کار، اقتصادي بوختیا او چارو معاف دي او ډېر ټولنیز او د کورنۍ مسؤلیتونه او دندې دوی ته نه سپارل کېږي. ماشومان له شپږ کلنۍ نه وروسته په پټو سترګو تقلید کوي او له هر چانه زیات د مور او پلار، مشرانو وروڼو او خويندو نه اغېزمن کېږي، خو له اووه کلنۍ څخه وروسته د ژوند مسئلې او وړتیاوې په دوه طریقو زده کوي:

یوه طریقه له چاپېریال، دوستانو، کورنۍ، رښیو او داسې نورو څخه په ناڅېره توګه اغېزمن کېږي. او دویم دا چې لوست او تلقین زده کوي. اوسني ماشومان تر اتلس کلنۍ پورې د ژوند کوم لوی مسؤلیت نه لري او که چېرته کومه تېروتنه وکړي، نو د لویانو په شان سزا نه ورکول کېږي، خو په اسلامي زده کړو کې د ماشومانو د ودې عمر له اتلس کلنۍ څخه ټیټ ټاکل شوی

دی. په اسلامي فقه کې احتلام ته د هلك او نجلی رسیدل د هغوی د کوچني والی او ځوانۍ ته د رسېدو سرحد بلل کېږي. کله چې هلکان او نجونې احتلام ته رسېږي د ټولنیز او اخلاقو له پلوه هم په هغو کې بدلونونه راځي. له دې بدلونونو څخه یو یې هم د مسؤلیت مننې حس دی.

د ځوانۍ پړاو

ځوانۍ چې له اتلس کلنۍ څخه پیل کېږي، د انسان د ژوند له پړاوونو څخه یو ضروري پړاو گڼل کېږي. د دغې مودې لومړني کلونه د ډیرو خلکو لپاره د لوړو زده کړو د ترسره کولو موده ده. همدارنگه ډیر ځوانان واده کوي او کورنۍ جوړوي. د هغو له ضروري پېښو څخه چې کېدای شي د ژوند په دغه پړاو کې پېښ شي، یو هم په یوه دنده بوختیا ده چې ممکن د ژوند تر وروستیو په هغه دنده کې پاتې شي او هغې دندې ته دوام ورکړي. د ژوند دغه پړاو د یوه ځانگړي سبک لرلو ته اړ دی چې په بېلابېلو ټولنو کې توپیر لري. ځوانان په بېلابېلو ټولنو کې د لویانو په پرتله مختلفې جامې اغوندي او د رفتار او کړو وړو له اړخه هم ډیر فعال او ځواکمن وي. په ټولیزه توگه، د ځوانانو د ژوند سبک د لویانو په پرتله تر ډېرې کچې توپیر لري. کابو په ټولو ټولنو کې ډېر اړین مسؤلیتونه ځوانانو ته نه سپارل کېږي. له دې امله چې هغوی د ژوند په ځینو برخو کې له اړینې تجربې څخه برخمن نه دي.

د منځنۍ عمر پړاو

د عمر منځنۍ موده چې له ۳۰ کلنۍ څخه پیلېږي، د خپلو ځانگړو غوښتنو او اصولو درلودونکې ده. په دغه موده کې خلک د چارو د ترسره کولو لپاره اړینه انرژي لري او هم یې له ژوند څخه یوه ښه تجربه ترلاسه کړې وي. له دې امله کولای شو چې د ژوند دغه پړاو ته د خلکو د عمر د پخوالي پړاو ووايو. له همدې امله ده چې د کورنۍ او ټولنې په سطح اړین مسؤلیتونه معمولاً هغو خلکو ته چې د عمر له پلوه په دغه پړاو کې وي، سپارل کېږي.

خلک د منځني عمر له لرونکو څخه هیله لري چې د دغه پړاو خاص ارزښتونه، قواعد او آداب رعایت کړي. له هغوی څخه هیله کېږي چې د جامو په اغوستلو، کړو وړو او ناسته ولاړه کې د ځوانانو په پرتله ځان تکره او ځواکمن وښيي. ډیر هغه کړه وړه چې د هغو تر سره کول د ځوانانو لپاره د مننې وړ او ښه بریښي، امکان لري چې د منځني عمر لرونکو خلکو لپاره د هغو تر سره کول ښه او د مننې وړ نه وي. ځوانان چې ورو ورو د منځني عمر پړاو ته نژدې کېږي، د دې پړاو آداب او قواعد زده کوي.

د ډېر عمر (بوډا والي) پړاو

د انسان د ژوند وروستی پړاو د بوډاتوب پړاو دی. په مذهبي او سنتي ټولنو کې، د بوډاتوب دوره د عزت او احترام پړاو دی. په دغو ټولنو کې د زړو کسانو فزیکي فعالیتونه کمزورېږي، خو د هغوی فکري مشارکت ډېرېږي. د ډېر عمر ورونو لرونکي خلک د ډېرو تجربو د لرلو له امله پریکړې کوي او یا هم لږ تر لږه له دوی سره سلا کېږي. خو په معاصرو او پرمختللو ټولنو کې د ډېر عمر لرونکو خلکو حالت توپیر کوي. کله چې هلته خلک د ژوند دغه پړاو ته ورسېږي، متقاعد کېږي او خپل ځای باید د ټولنې ځوانانو ته ور پرېږدي، خو د اسلام د سپیڅلي دین له نظره لویان ډېر حقوق لري چې له هغې ډلې څخه د هغوی د مادي او معنوي اړتیاوو پوره کولو یادونه وکړو. کورنۍ باید لویانو ته درناوی وکړي او د هغوی د ژوند اړتیاوې لکه، خواړه، پوښاک، او استوګن ځای ورته پوره کړي او تر خپله وسه د هغوی ستونزې حل کړي، که چېرته ناروغ شي، هغوی باید د علاج لپاره ډاکټر او یا روغتون ته بوځي. که چېرې کوم شي ته اړتیا پیدا کړي باید ورته چمتو شي او ښه سلوک ورسره وشي او د خدای (جل جلاله) د رضا په خاطر هغوی ته د هو ساینې او آرامه ژوند زمینه مساعده کړي، د هغوی په وړاندې له سپکاوي او بد چلند نه ډډه وشي. که چېرته لویان خپلوان ونه لري دولتونه مکلف دي چې د دوی د اعاشې، اباتې او د ژوند د هوساینې او سوکالۍ د وسایلو پوره کول په غاړه واخلي.

د لوست تکرار

.....

.....

.....

.....

پوښتنې

- ۱- انسان د ټولنیز ژوند په موده کې کوم پړاونه تېروي؟
- ۲- د ماشومتوب په پړاو کې د مور او پلار دندې د ماشومانو په وړاندې څه شی دي؟
- ۳- د ماشومتوب پړاو کومې ځانگړنې لري؟
- ۴- د ځواني دوره له څو کلنۍ نه پیل کېږي او دا پړاو ځوانانو ته څه ارزښت لري؟
- ۵- د منځني سن پړاو کومې ځانگړتیاوې لري؟
- ۶- ولې د ډیر عمر خاوندان د پریکړې او تصمیم نیولو په سر کې ځای لري؟
- ۷- د اسلامي او غربي نړۍ د بوداگانو د موقف او موقعیت توپیر په څه شي کې دی؟

کورنۍ دنده

د ماشومتوب او ځوانۍ پړاو پرتله کړئ.

د لومړي څپر کي لنډيز

- هره ټولنه خپل ځانگړی فرهنگ لري او په فرهنگ کې داسې اصول او قواعد ځای لري چې د ټولنې غړي د خپلو کړو وړو په ترڅ کې په هغو عمل کوي.
- له نورو سره اړیکې درلودل د ټولنیز ژوند یوه اړتیا ده. له نورو سره په اړیکو درلودلو کې بریالیتوب، په ټولنیز ژوند کې زموږ د بریالیتوب لامل گرځي.
- کورنۍ او د هم لوبو گروپونه د انسان د اجتماعي کېدو له لاملونو څخه شمېرل کېږي.
- کورنۍ هغه ډله ده چې غړي یې د نسبي اونسټي تړاوونو له امله له یو بل سره دوامداره ټینګې او نژدې اړیکې لري.
- بنسټونځی او ټولنیزې رسنۍ هم د ټولنیز کېدو دوه نور لاملونه گڼل کېږي.
- ټولنیزې رسنۍ په لږ وخت کې په ډېره چټکتیا سره اطلاعات رسوي چې دا رسنۍ له راډیو، تلویزیون، انټرنیټ، ورځپاڼو، مجلو او نورو څخه عبارت دي.
- د ماشومتوب پړاو، د ځوانۍ پړاو، د منځني عمر پړاو او د زړښت او بوډاتوب پړاو د انسانانو د ژوند بېلابېل پړاوونه دي.

دویم څپرکي

ټولنیز نظم

په دې فصل کې لاندې موضوعات زده کوو:

- ټولنیز نظم څه شی دی؟
- د ټولنیز نظم لاملونه (۱)
- د ټولنیز نظم لاملونه (۲)
- ټولنیزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۱)
- ټولنیزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۲)

د خپرکي موخې

هيله کېږي چې زده کوونکي د دې خپرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيز نظم معنا او ارزښت وپېژني.
- د ټولنيز نظم د لاملونو سره پېژندگلوي تر لاسه کړي.
- د ټولنيز نظم له رامنځته کولو سره علاقه مند شي.
- ټولنيزې سرغړونې وپېژني.
- د ټولنيزو سرغړونو لاملونه وپېژني.
- له قانون سره علاقمند شي.
- له ټولنيزو جرمونو او سرغړونو څخه کرکه وکړي.

ټولنيز نظم څه شی دی؟

پرتله یې کړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او بیا د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

- ۱- آیا تاسو د شاتو د مچيو او یا د مېړيو خونه لیدلې ده او پوهېږئ چې هغوی څرنگه ژوند کوي؟
  - ۲- د شاتو مچيو او د انسان د ژوند تر منځ توپېرونه او ورته والی په څه کې دی؟
- څرنگه چې پوهېږو انساني ټولنه له ډيرو وگړو او ډلو څخه رامنځ ته کېږي، د دغو ډيرو وگړو د شتون، د گروپونو د ډولونو او په اړیکو کې د اختلاف سره سره ټولنه په دوامداره توگه له یو نظم او سمون څخه برخمنه وي چې موږ کولای شو په هغې کې په هو ساینه ژوند وکړو.
- د دغې مسئلې د پوهیدو لپاره یو مثال راوړو: ښایي تاسو د شاتو د مچيو او یا مېړيوخونه لیدلې وي. د شاتو مچۍ او مېړي ټولنیز ژوند لري او ډیر شمېر یې په یوه خونه کې ژوند کوي. ټولنیز ژوند په دې معنا دی چې هریو یې یوه ځانگړې دنده پرغاړه اخیستې او په ښه توگه یې تر سره کوي. کله چې په سل گونو مچۍ په یو ځای کې سره ژوند کوي، که چېرې د دوی ترمنځ کره نظم او همغږی وجود ونه لري، د هغوی ټولنیز ژوند به ډېر ژر له منځه ولاړ شي او دوام به ونه مومي. هغه څه چې د شاتو مچۍ او یا مېړیان د یو بل تر څنګ را ټولوي هغه ځانگړې غریزه ده چې خدای (جَلَّ جَلَالُهُ) د دوی په وجود کې پیدا کړې ده. هغوی له دې پرته چې د خپلو مشرانو او لوړو چارواکو له حکمونو څخه

سرغړونه وکړي، خپلې چارې پرمخ بيايي او لامل يې دادی چې دوی په همدا شان پيدا شوي دي او له هغه پرته څه نه شي کولای.

د انسان ژوند څه ناڅه د شاتو د مچيو ژوند ته ورته دی، ځکه انسانان هم ټولنيز ژوند لري، ډېر شمېر خلک په يوه ټولنه کې ژوند کوي، له يوبل سره اړيکې لري او له يوبل سره مرسته کوي. خو د انسان د ژوند او د شاتو مچيو د ژوند تر منځ يو بنسټيز توپير شته، هغه دادی چې: کوم عامل يا لامل چې انسانان د يوبل ترڅنگ سره راټولوي او د ټولنيز ژوند امکان ورته چمتو کوي، پيدايشي خاصيت نه دی، بلکې ارزښتونه، قواعد، قانون او په ټولنيزه توگه يو فرهنگ دی. د نظم مننه د انسانانو له خوا په ارادې او عقلمندۍ سره منځ ته راځي، خو د شاتو د مچيو نظم غير ارادي او فطري بڼه لري.

ټولنيز نظم څه شی دی؟

د دې لپاره چې د دغې موضوع په مفهوم په ښه توگه وپوهېږو، ټولنيز نظم په دوو کوچنيو او لويو کچو تر څېړنې لاندې نيسو.

کوچنۍ کچه (سطح)

له ټولنيز نظم څخه په کوچنۍ کچه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وگړي په آساني سره د يوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي يې، له دې امله هغوی کولای شي چې د يوبل له کړو وړو نه وړاند وينه وکړي او په آساني له يوبل سره اړيکې ټينگې کړي، د بيلگې په توگه: کله چې تاسو د يو توکي د پېرېدلو لپاره يو دوکان ته ورځئ، خپله غوښتنه ورته بيانوي، دکاندار ستاسو په مطلب پوهېږي، که چېرته ستاسو د اړتيا وړ توکي ولري، هغه توکي تاسو ته درکوي او په بدل کې يې خپلې پيسې اخلي. دغه موضوع چې په ښکاره ډېره ساده برېښي، په حقيقت کې ډېره پېچلې او په عين حال کې ډېره ضروري ده. ستاسو اړيکه له دوکاندار سره په دې سبب په ډېره سادگۍ رامنځته شوه چې تاسو دواړو يوه گډه او مشترکه ژبه درلوده او د گډو ارزښتونو او اصولو څخه برخمن وئ او که چېرې هغه يو پردی شخص وي او ستاسو له ارزښتونو او فرهنگي اصولو سره آشنايي ونه لري، تاسو نه شئ کولای چې

یوله بل سره په آسانی اړیکې ټینګې کړې.

نو موږ له دې لارې کولای شو چې له خلکو سره خپلې اړیکې ټینګې کړو ځکه چې موږ ټول له ګډو ارزښتونو او قواعدو څخه برخمن یو. موږ کولای شو د نورو د احتمالي کړووکو او رفتارونو اټکل وکړو او د هغه پر بنسټ له هغوی سره چلند وکړو.

لویه کچه (سطح)

کله چې د نظم په هکله په لویه کچه خبرې کوو، زموږ موخه په بېلابېلو ګوندونو، ډلو، بنسټونو او په ټوله ټولنه کې نظم دی. د بیلګې په توګه: کله چې تاسو سهار وخته نانوايي ته ځئ او ډوډۍ اخلئ، بېرته کورته راځئ او د سهار ډوډۍ خورئ او د ښوونځي په لور روانېږئ ښوونځي کې درس لولئ، هېڅکله دغو ځایونو ته له تګ څخه مخکې شک او ګومان نه کوئ چې امکان لري نن **نانوايي، کور** او یا هم ښوونځی خپل ورځني کارته دوام ورنه کړي او په بل کار بوخت وي. له دې څخه څرګندېږي چې ټولنه له یو ډول نظم او قواعدو څخه برخمنه ده چې هرشی پر خپل ځای دي: مختلف مؤسسات، بنسټونه او ګوندونه هره ورځ خپلو عادي کارونو ته دوام ورکوي. خلک د تل په شان خپل کارونه کوي او د هېواد له قانون څخه پیروي کوي. په حقیقت کې ټولنه د یوه ماشین په څېر ده چې له ډیرو وړو او لویو برخو څخه رامنځته شوې او په یوه ځانګړي نظم او همغږۍ سره کار کوي.

آیا له ځانه موکله پوښتلي دي چې ولې بېلابېلې چارې د تل لپاره د خپل معمول جریان له مخې تر سره کېږي او د ټولنې نظم په همدا شان دوام لري؟ د دغې پوښتنې ځواب به په راتلونکو لوستونو کې تر لاسه کړو.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- که په ټولنیز ژوند کې نظم او همغږي نه وي، څه به وشي؟
- ۲- د شاتو د مچيو او مېړيو ژوند څه ډول دی؟
- ۳- د شاتو د مچيو او انسانانو د ژوند توپیر په څه شي کې دی؟
- ۴ ټولنیز نظم په کوچنۍ سطح څه معنا لري؟
- ۵- ټولنیز نظم په لویه کچه څه گټه لري؟
- ۶- یوه بیلگه د نظم د کوچنۍ سطحې او یوه بیلگه د نظم د لویې سطحې په اړه توضیح کړئ.

کورنۍ دنده

کوچنۍ نظم له لوی نظم سره پرتله کړئ.

د ټولنيز نظم لاملونه (۱)

خبرې اترې وکړئ

تېر لوست ته په پام سره، ستاسو په فکر:

۱- آیا زموږ ټولنیز ژوند نظم لري؟

۲- که چېرې ستاسو ځواب مثبت

دی، څه شی ددې لامل گرځي

چې زموږ ژوند دې نظم ولري؟

لکه څنګه چې په تېر لوست کې مو

ولوستل، له دې سره سره چې انسان

او د شاتو مچۍ دواړه ټولنیز ژوند

لري، د شاتو مچۍ په فطري ډول

ټولنیز ژوند ته دوام ورکوي.

له همدې امله ده چې د هغوی ژوند د زرګونو کلونو په لړ کې بدلون نه مومي: د پېړیو، پېړیو راهیسې دوی په یوې طریقې سره خونه جوړوي، په یوه ډول د ګلونو شیره راټولوي او له هغه څنې شات جوړوي، په یوه ډول تغذیه کوي او په یو شان کارونه سره وېشي. خو د انسانانو ټولنیزې اړیکې د یو لړ اصولو، قوانینو او معیارونو پر بنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې منځ ته راځي او وګړي یو له بل سره هوډ او موافقه کوي چې دغه معیارونه مراعات کړي. نو په دې توګه، د دغو قواعدو او قوانینو پېژندنه چې زموږ د ټولنیز ژوند او اړیکو بنسټ جوړوي زموږ لپاره ډېر ارزښت لري چې په دغه او راتلونکو لوستونو کې به یې وڅېړو.

ټولنیز ارزښتونه

موږ د ډیرو څیزونو په اړه قضاوت او حکم کوو مثلاً: هغه ښه یابد، سم یا ناسم ګڼو. د بیلګې په توګه: یو بل ته درناوی کول، زده کړه، کار کول، رښتینولي او امانتداري ښه ګڼو. یو بل ته درناوی نه کول، بې احترامۍ، لټي، خیانت، چغلي او دروغ ویل بد ګڼو.

ټولنپوهان دغه ډول مفاهیم ارزښت بولي. ارزښتونه په بېلابېلو برخو کې زموږ د قضاوت کولو

معیارگرځي. له ارزښتونو پرته خلک له یو بل سره د اړیکو په ټینګولو کې له رېږونو او ستونزو سره مخ کېږي، ځکه په دې حالت کې هغوی ګډ اخلاقي معیارونه او اصول نه لري چې د هغو په واسطه خپل او د نورو چلند وڅېړي. آن تردې چې که چېرې په یو ساده کار کې هم ګډ ارزښتونه شتون ونه لري، د پیوستون او توافق امکان نه لیدل کېږي، په دې صورت کې هغوی نشي کولای چې کومې چارې تر سره کړي او په دې پوه شي چې کوم کړه وړه غیر عادلانه او کوم چلند ناسم دی چې په پایله کې دوی له یو بل سره همغږي شي او موافقه وکړي.

قواعد

که څه هم ارزښتونه زموږ په ژوند کې ډېر اهمیت لري، خو هغوی په هغه پیمانه ټولنیز دي چې نشي کولای په کره او ژوره توګه زموږ چلند تنظیم کړي.

د مثال په ډول: **نوروته درناوی** د یو ارزښت په توګه، موږ ته یوازې وایي چې یو بل ته درناوی کول ښه دی، خو دانه وایي چې څرنگه باید یو بل ته درناوی وکړو. لکه څنګه چې پوهېږو په هره ټولنه کې په یوه ځانګړي ډول یو بل ته درناوی کوي. امکان لري چې یو ځانګړی چلند او یا عمل په یوه ټولنه کې درناوی او په بله ټولنه کې بې احترامی او سپکاوی وګڼل شي. له دې امله، ارزښتونه باید په ځانګړو تګلارو واړول شي، ترڅو موږ وکولای شو په ورځنیو کړو وړو کې له هغو څخه استفاده وکړو. انسانان له داسې وړتیاو څخه برخمن دي چې کولای شي له دغو عامو ارزښتونو څخه په ځانګړو ټولنیزو حالاتو کې د کړو وړو لپاره کړنلارې جوړې کړي. دغه کړنلارې د **قواعدو** په نامه یادېږي. څنګه چې پوهېږو د اسلام د سپېڅلي دین له ظهور څخه وروسته مسلمانان له اسلامي ارزښتونو او قواعدو څخه پیروي کوي چې بې شکه او په ټول باور سره د ټولنې دوګړو کړه وړه او چلند په دقیقه توګه تنظیموي او په هغې لارې چې دوی خدای (جَلَّ جَلَالُهُ) ته ورنژدې کوي او د دنیا او آخرت نېکمرغی ته یې رسوي، لارښوونه کوي. موږ د همدې قواعدو پر بنسټ دغه ځواک او وړتیا تر لاسه کوو چې په ښوونځي، اداره او بېلابېلو حالاتو کې له یو بل سره اړیکې خپلې ټینګې کړو.

ټولنيز رول

قواعد يو له بل سره بې تړاوه او خواره واره نه دي، بلکې هغوی په منظمو ډلو کې له يو بل سره اړیکې لري او له دې لارې زموږ اړیکې آسانوي او د ټولنيز نظم په ټينګولو کې مرسته کوي. د بيلګې په توګه: په کورنۍ کې د يوې مور رول او مقام په پام کې ونیسئ. خلک په يوه ځانګړې ټولنه کې له ميندو څخه هيله لري چې د خپلو او لادونو لپاره ځانګړې چارې ترسره کړي. هغه چارې چې موږ يې له ميندو څخه هيله لرو. په حقيقت کې هغه قواعد دي کوم چې د مور په رول پورې تړاو لري. يعنې هغه چارې سرته ورسوي چې له ميندو څخه يې هيله کېږي. هر شخص کولای شي څو رولونه ولري. د بيلګې په ډول:

يو کس په کور کې مور او ماندېنه، په ښوونځي کې ښوونکې او په ګوند کې معمولی غړې وي. چې هر رول په خپل ځای کې سرته رسوي او که داسې ونه کړي هم هغه اوهم نور له ستونزو سره مخ کېږي.

په دې توګه، موږ په هر موقعيت يا دريځ کې چې يو، د هغه په تناسب رول سرته رسوو، په منظم ډول چلند کوو، آن تردې چې نور خلک کولای شي زموږ د احتمالي چلندونو اټکل وکړي. لنډه دا چې د يوې ټولنې وګړي د ګډو ارزښتونو او اصولو په منلو او په بېلابېلو ټولنيزو رولونو کې د هغو په پام کې لرلو او رعايت کولو سره له کړکيچ او نا خوالو څخه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړو ته سمون ورکوي. ګډ ارزښتونه او اصول ددې لامل کېږي چې د يوې ټولنې وګړي له يو بل څخه د ځانګړو چلندونو هيله ولري او همدارنګه له يو بل څخه انتظار لري چې له يو بل څانګړو چلندونو څخه ډډه وکړي. دغه امر د خلکو ترمنځ د اړیکو د نظم، همغږۍ او دسپلين په معنا دی.

د لوست تکرار

.....

.....

.....

.....

.....

.....

پوښتنې

- ۱- ټولنيز ارزښتونه څه شی دي؟
- ۲- زموږ په ورځني ژوند کې ارزښتونه کوم رول لوبوي؟
- ۳- قواعد څه شی دي؟ بيان يې کړئ.
- ۴- رول څه شی دی او تاسې په ټولنه کې کوم رول لوبوئ؟

کورنۍ دنده

خپل ښوونځی په نظر کې ونیسئ، له څو رولونو نه نوم واخلي او هغه خلک چې دا رولونه لوبوي، څوک دي؟

د ټولنيز نظم لاملونه (۲)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه بحث وکړئ.

۱- آیا ټولنيز ارزښتونه او اصول د ټولنيز

نظم د راوستلو لپاره کافي دي؟

۲- که چېرې فکر کوئ چې دا کافي

نه دي، د کومو طريقو او لارو وړاندیز

کوئ؟

د ډېر ورته والي سربېره چې د انساني

ټولنې او د شاتو مچيو ترمنځ شتون

لري، انسان د شاتو مچۍ نه ده او انساني

ټولنه د نظم او دسپلين له شتون سره

چې لري يې، په دوامداره توگه د اختلافاتو، شخړو او قانون ماتولو او له قانون څخه د سرغړونو د

پېښو شاهد ده چې د بې نظمۍ لامل گرځي. د نفوسو ډېروالي، نا انډولۍ، بې عدالتۍ، توکم پالې

او نور ټول کړکېچ را پاروونکي لاملونه چې بې نظمۍ را منځ ته کوي، د سرغړونو کچه لوړوي

او خلک بلوا ته هڅوي. دا له امکانه وتلې خبره ده چې يوه ورځپاڼه را خلاصه کړو او په هغې کې د

وژنې، عصبانيت، نيوکې او له قانون څخه د سرغړونې يو رپوټ تر سترگو نه شي. دغه خبره په دې

معنا ده چې که څه هم ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د رامنځ ته کېدو ډېر ضروري لاملونه دي،

خو په يوازې ډول کافي نه دي. ټولنه د ارزښتونو او اصولو سربېره د نظم د رامنځ ته کولو او د ټولنيزې

ادارې د راوستلو لپاره نورو وسايلو او لارو چارو ته اړتيا لري چې د هغو له ډلې يې ډير ضروري لارې

او وسايل له قانون، پوليسو، محکمې او زندان څخه عبارت دي.

دغه لوست مو د دغو څلورو ارگانونو څېړنې ته ځانگړې کړې دي. د يوه هېواد قانون د دولت،

خلکو، مؤسسو او شرکتونو اړيکې له يو بل سره تنظيموي. که چېرته قانون موجود نه وي گډوډۍ او

بې نظمۍ به په ټولنه کې حاکمه شي چې په پايله کې به د هغه ټولنيز نظام د پريښودو لامل وگرځي.

ټولنه هغه وخت نظم او سمون مومي او د پرمختګ او ودې خواته لار پيدا کوي چې لومړی، ښه قانون ولري، دويم دا چې دا قانون په ښه توګه عملي شي.

قانون

کله چې انساني ټولنه کوچنۍ وه، نو ټولنه يوازې د ارزښتونو، قواعدو، آدابو او رواجونو په واسطه اداره کېده، خو کله چې نفوس ډېر شو، نو دخلکو د اداره کولو لپاره دولتونه منځ ته راغلل او قانون ته اړتيا پيداشوه.

قانون يوه تګلاره ده چې د تقنينه قوې يا پارلمان له خوا تصويب کېږي. د دغو قوانينو يوه برخه د خلکو پر کړنو څارکوي او خلک يې بايد مراعات کړي او په پام کې يې ونيسي، خو بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي. په دواړو حالاتوکې، قانون د وګړو او دولت کړنې تنظيموي او له يوې خوا د وګړو ترمنځ اړيکې او له بلې خوا د وګړو او دولت ترمنځ اړيکې سره منظم او همغږې کوي. د نن ورځې هغه ټولنې چې ډېرې لويې او پېچلې دي، له قانون پرته د ادارې وړنه دي.

په ډيرو هېوادونوکې اساسي قانون شتون لري. اساسي قانون ډېر جامع او ټولنيز، خو اړين او ضروري مسایل څېړي او په آساني سره د بدلون وړنه دي.

اساسي قانون د نورو قوانينو بنسټ او د مور حيثيت لري. نور قوانين د اساسي قانون پر بنسټ را منځ ته کېږي څرنگه چې و ليدل شول، اوسنۍ ټولنې پرته له قانون څخه نه اداره کېږي.

په اسلامي ټولنه کې اساسي قانون د اسلامي قانون د احکامو او په هېواد کې د رايج مذهب په رڼا کې ترتيب او جوړېږي که داسې نه وي، نو هغه قانون د شريعت له نظره د اعتبار وړ نه دی او خپل ارزښت او مقام له لاسه ورکوي.

پوليس

په مدرنو او پر مختللو ټولنو کې قانون يو ضروري شى ګڼل کېږي، خو قانون بايد اجرا ئيوي ملاتړ ولري. که چېرې د قانون اجرايوي او د پلي کېدو ضمانت شتون ونه لري، امکان لري چې څوک قانون ته پاملرنه ونه کړي او هغه عملي نه کړي. پوليس هغه ځواک دی چې د نظم د را وستلو او

خوندي کولو او د جرمونو د کنترول لپاره کار کوي. پولیس د هېواد کورنۍ نظم او امنیت د مجرمانو او بلواگرو له شره خوندي کوي.

محکمه

د قضایه ځواک د پرمختللو ټولنویو له درې اصلي او بنسټیزه ځواکونو څخه گڼل کېږي. قضایه قوه د دې لپاره ده چې که چېرته د خلکو تر منځ یا د خلکو او دولت تر منځ حقوقي یا جنایي اختلافات او دعوایې منځ ته راشي، قضایه قوه یې د محکمو له لارې فیصله کوي. محکمې ته هغه خلک مراجعه کوي چې په حقونو یې د وگړو، شرکتونو او یا د دولت له خوا تېری شوی وي. که چېرته محکمه خپله دنده په ښه توګه سر ته ورسوي، لومړی به هغه خلک چې حق یې ضایع شوی دی خپل حق ته ورسېږي او دویم به هغه کسان چې کولای شي د نورو حقوق تر پښو لاندې کړي خو تر اوسه یې هغه کار نه وي کړی، له دې ویرې چې محکمې ته به کش شي او سزا به وویني، له تېري به لاس په سر شي.

زندان

زندان یو له هغو تادیبي او روزنیزو مرکزونو څخه دی چې ټولنه د مجرمینو له شره خلاصوي او پاکوي. له دې کبله زندان د ټولنیز کنترول له ډېرو مهمو وسایلو څخه شمېرل کېږي. هغه کسان چې د محکمې په حکم په سزا محکومېږي خپله د محکومیت دوره په زندان کې تېروي. یو شمېر خلک له دې ویرې چې په زندان کې ونه لوېږي په جرم او جنایت لاس نه پورې کوي. څرنگه چې ولیدل شول، په مدرنو دولتونو کې د ټولنیز نظم د ساتلو او جرم او جنایتونو د مخنیوي لپاره له قوي وسایلو څخه ګټه اخیستل کېږي. قانون، پولیس، محکمه او زندان په نوې نړۍ کې د ټولنیز نظم او سمون ډېر مهم وسایل ګڼل کېږي.

د نظم او دسپلین ساتلو یو بله وسیله د انسان په طبیعت او خټه کې نغښتې ده او هغه عبارت له ایمان لرلو، صداقت، له خدای (جَلَّ جَلَّالُهُ) او د آخرت له سزا نه ویره ده. که چېرته یو انسان د ټینگ ایمان درلودونکی وي او په مرګ او د آخرت په ورځ ایمان او باور ولري او په دې پوه شي چې زموږ

د کړو وړو له ذرې ذرې څخه پوښتنه کېږي، نو دا روحیه په خپله په انسان کې د ننه په پولیس اوږي او هغه اړ باسي چې له جرم او جنایت نه ډډه وکړي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- کوم عاملونه په ټولنه کې د بې نظمۍ لامل ګرځي؟
- ۲- هغه لاملونو نه چې په ټولنه کې د بې نظمۍ سبب ګرځي، نومونه یې واخلئ؟
- ۳- هغه مهمې وسیلې چې په ټولنه کې د نظم راو ستلو لپاره ترې کار اخیستل کېږي کومې دي؟
نوم یې واخلي.
- ۴- قانون څه شی دی او کومو چارو ته سمون ورکوي؟
- ۵- که په ټولنه کې قانون نه وي، څه به وشي؟
- ۶- د قانون له پښتوانو څخه د یوه نوم واخلئ.
- ۷- د مجرمینو زنداني کول د ټولنې لپاره څه ګټې لري؟
- ۸- آیا له یاد شویو دیني او حسي وسایلو نه پرته معنوي وسایل هم شتون لري چې د ټولنې د نظم او دسپلین په ساتنه کې مرسته وکړي؟

کورنۍ دنده

د هېواد د اساسي او مدني قانون په باره کې یوه مقاله ولیکئ چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي.

ټولنيزې سرغړونې (۱)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آیا تاسو داسې څوک لېدلي چې له ټولنیزو اصولو څخه پیروي ونه کړي؟

۲- ولې دغه شان خلک، ټولنیز ارزښتونه او اصول تر پښو لاندې کوي؟

څرنگه چې په تېرو لوستونو کې مو ولوستل، په ټولنه کې ډیر ارزښتونه او اصول شتون لري چې زموږ ټولنیزې اړیکې تنظیموي. ډېر وگړي له دغو ارزښتونو او اصولو څخه پیروي کوي او له همدې امله نظم او آرامي په ټولنه کې حاکم وي. له خلکو څخه هیله کېږي چې دغه ټول ارزښتونه او په ځانگړې توگه د ټولنې اړین او ضروري ارزښتونه رعایت کړي. که چېرې یو شمېر کم رنگه او غیر ضروري ارزښتونه او اصول د یو شمېر خلکو لخوا تر پښو لاندې او له پامه وغورځول شي، نور وگړي هغه تر یوې کچې له پامه غورځوي او په پایله کې په ټولنیز نظم کې کومه ستونزه نه رامنځ ته کېږي. خو په ټولنه کې داسې وگړي هم تر سترگو کېږي چې ډېر شمېر اصول په څوڅو ځله تر پښو

لاندې کوي، ټولنه او وگړي د دغسې خلکو په وړاندې غلې نه پاتې کېږي او هڅه کوي چې د ډول ډول وسیلو نه په گټې اخیستلو سره د دوی د کړنو مخه ونیسي. دې ډول خلکو ته، سرغړونکي او مجرمین او د دوی کړنو ته سرغړونه او جرم وایي هغه پوښتنه چې دلته مطرح کېږي داده چې ولې ځینې خلک سرغړونه کوي؟ خو ځیني خلک ځانونه د سرغړونو څخه لرې ساتي. د دې پوښتنې ځواب به په دغه او راتلونکي لوست کې تر لاسه کړو. ډول ډول ټولنیز لاملونه شتون لري چې یو شمېر خلک د سرغړونو او بې لارۍ خواته هڅوي. د هغوله ډلې ځېنې ضروري لاملونه یې په لاندې ډول دي:

د نفوسو اندازه

د نفوس اندازه د هغو لاملونو څخه ده چې په ټولنه کې د نظم حالت معلوموي چې آیا نظم تر ګواښ لاندې دی او که نه؟ د ډېرو وگړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وگړو لرونکو ټولنو په پرتله ډیر ستونزمن کاردی، ځکه هرڅومره چې د وگړو شمېر ډېرېږي، د خلکو مخامخ اړیکې له یو بل سره ستونزمنې کېږي. له نورو سره د لېدلو، خبرو کولو او پېژندلو لپاره کافي وخت نه وي. کله چې د مخامخ اړیکو کچه راتپه شي د متقابل عمل کیفیت یعنې د هیجان، عاطفې او د متقابل باور د شدت کچه هم راتیټېږي. له دې کبله له نورو سره د پیلتوب او نژدې والي احساس کمېږي او دجرمي اعمالو کچه لوړېږي. له دې سربیره د نفوسو په ډېروالي کې د سرغړونکو او جنایت کارو گروپونو د تشکیل امکانات موجود دي، ځکه چې هغوی له ټولنې نه واټن نیولی چې نوي او بیا پیوستون ته اړتیا لري. هغوی معمولاً وړوکي ټولګه جوړوي چې دغه ټولګه غالباً کوچنی فرهنگ او د خپل ژوند ځانګړي سبکونه را منځ ته کوي. د پاملرنې وړ ده چې په مطلقه توګه د نفوسو ډېروالی د سرغړونو لامل نه ګرځي، خو د سرغړونو اصلي لامل د نفوسو د روڼې نشتوالی او ناپوهي ده. بې له شکه هغه ډېر نفوس چې ښه روزنه یې نه وي لیدلې له هغه لږ نفوس څخه کوم چې ښه روزنه او تربیت و نه لري کېدای شي زیاتي سرغړونې ونه لري. د اسلام د ستر پیامبر ﷺ لارښوونه ده چې د ډېر اولاد راوړل د اسلامي امت د زیاتوالي او د قیامت په

ورځ د پیامبر ﷺ د وياړ لامل گرځي، خو د احاديثو شارحين دغه تشويق او هڅونې له اصلاح او روزنې سره تړاو ورکوي. يعنې که چېرته يو کس د دې وس ولري چې خپلو اولادونو ته ښه روزنه ورکړي او د يوه نيک عنصر په توگه يې ټولنې ته وړاندې کړي، ښه او که نه، نو دا اندېښنه او ترغيب هغه چاته نه دی چې د اولادونو د ښې روزنې وس نه لري.

کډوالي

کډه کول او د ځای بدلول د خلکو په کړو وړو ډيره اغېزه لري. ځينې وخت کډوالي داخلي وي چې يو زيات شمېر خلک د ځينو لاملونو له کبله، لکه: جگړې، قحطۍ، وچکاليو يا د سېلاو له امله د يوه هېواد دننه له يوې سيمې نه بلې سيمې ته کډه کوي کله هم دا کډوالي بهرنۍ وي، يعنې يوشمېر خلک د ځينو لاملونو له کبله له يوه هېواد نه بل هېواد ته کډه کوي. کله چې پراخې کډوالۍ کيږي ارزښتونه او قواعد بدلېږي او د ژوند طريقه او اړيکې تر يوه حده بدلون کوي. د دې بدلونونو اغېزه په ټولو خلکو يو ډول نه وي او ځينې خلک ډير تر اغېزې لاندې راځي. همدلته ده چې انحرافي کړه وړه او سر غړونې ډېرېږي.

د نفوس تنوع

د ډېرو هېوادونو نفوس له بېلابېلو قومي، مذهبي او ژبنيو ډلو څخه تشکيلېږي په داسې حال کې چې نفوس له مختلفو ډلو څخه تشکيل شي، د ډېرو انحرافي کړو وړو احتمال وجود لري. په عامه توگه، که چېرته د نفوسو شمېر د طبيعي امکاناتو سره تناسب ونه لري، مهاجرت او د نفوسو بې ځايه کيدل صورت نيسي. که نفوس د فرهنگ، قوم، ژبې او مذهب له لحاظه يو ډول وي، ډير امکان لري چې په داسې ټولنه کې جرمونه او سر غړونې کمې وي، خو له دې پرته، ممکنه ده چې د وگړو په کړو وړو اغېزه وکړي او يو شمېر کسان جرمونو او سر غړونو ته ښکېل باسي.

د لوست تکرار

.....

.....

.....

.....

.....

پوښتنې

- ۱- مجرم (سر غرونکی) چا ته ویل کېږي؟
- ۲- کوم لاملونه انسان د سر غرونې خوا ته بیایي؟
- ۳- آیا د ډیر نفوس سمون د لږ نفوس له سمون څخه ستونزمن دی؟ په دې اړه مو خپل فکر څرګند کړئ.
- ۴- ډیر نفوس د ټولنې په نظم څه اغیزه اچوي؟
- ۵- د نفوس تنوع د ټولنې په نظم څه اغیزه لري؟

کورنۍ دنده

د مهاجرت د لاملونو په باره کې څو کرښې مقاله ولیکئ.

ټولنيزې سرغړونې (۲)

خبرې پرې وکړئ

- ۱- ولې ځينې خلک سر غړونې کوي؟
  - ۲- څنگه کولای شو له سرغړونو څخه مخنيوی وکړو؟
- په تېر لوست کې مو په سر غړو نو باندې د نفوسو د اندازې او کيفت د اغيزې په اړه بحث وکړ. په دې لوست کې به د سر غړونې او انحراف په اړه نو د ځينو نظرياتو په باره کې څرگندونې وکړو.

تر فشار لاندې راتلو نظريه

يو ټولنپوه ويلي دي چې د هرې ټولنې فرهنگ د خلکو لپاره هم موخې ټاکي او ورپېژني يې او هم دې موخو ته د رسېدو روا لارې او وسيلې وړبښي. سر غړونه په لويه کچه هغه وخت منځ ته راځي چې دې موخو ته د لاس رسې روا لارې محدودې وي او دا محدوديتونه په هغو کسانو چې روا وسايلو ته لاس رسې نه لري، فشار راولي، د بيلگې په توگه: په يوه ځانگړې ټولنه کې په مسلکي او اقتصادي برابرو باندې ټينگار کېږي، خو د دې برابرو د لاس ته راوړلو وساييل کم او محدود دي. په داسې ټولنه کې له يوه لوري خلک د فشار لاندې دي، ترڅو دا اقتصادي برياليتوب نه لاس ته راوړي او له بلې خوا د دې برياليتوبونو لاس ته راوړل ممکن نه دي. دا ټولنپوه وايي چې ځينې خلک په داسې شرايطو کې په سر غړونې او جرم لاس پورې کوي. يعنې هغو موخو ته د رسېدو لپاره چې په ټولنه کې ټاکل شوې دي له نا روا وساييلو نه کار اخلي. د دې نظر په اساس، د دې لپاره چې جرم او سر غړونې کمې شي، بايد اجتماعي موخو ته د رسېدو لپاره د روا او مشروعو وساييلو او لارو د پيدا کولو هڅه وشي.

د تضاد نظريه

ځينې ټولنپوهان په دې عقيده دي چې زياتره هغه کسان په سر غړونه لاس پورې کوي چې دډير زور او شتمنۍ خاوندان دي. هغوی په سترو سياسي او اقتصادي تېروتنو لاس پورې کوي خو نيستمون ممکن له يوې هټې يا کور نه يو کم ارزښته شی غلا کړي. سره له دې چې د زورورو او نيستمونو

خلکو د سر غړونو کچه د پرتلې وړ نه ده، خو د زور خاوندان سر غړونه داسې تعريف کوي چې گوندي د فقير او نيستمونو خلکو جرم د سر غړونې په معنا دی او خپلې سر غړونې د دې تعريف له کړې څخه بهر بولي او په دې ډول شتمن خلک د هغو سر غړونو او جرمونو له عواقبو څخه چې مرتکب کېږي په امان کې پاتې کېږي، خو نيستمونو خلک د ډير وړوکي جرم په تور کلونه کلونه د بندي خانې په کنج کې تېروي او د ټولنيز ژوند له اړخه هم بد نوم پرې تپل کېږي، د دې نظريې په اساس، سر غړونه د هرې طبقې له خوا سرته رسېږي، خو يوازې نيستمونو او فقيران سزا ويني.

د ټاپه وهلو نظريه

داسې نظر هم موجود دی چې کله يو څوک په هر دليل چې وي يوه سر غړونه وکړي، نو خلک هغه ته سر غړوونکی وايي او په هغه د مجرم ټاپه وهي او کله چې په پرله پسې ډول مو هغه ته د غله، روږدي (معتاد) او يا د مجرم خطاب وکړي، نو هغه په دې باور کېږي چې په رښتيا هم دی سر غړوونکی او مجرم دی او هڅه کوي چې د خپل په شان نور کسان هم پيدا کړي چې له هغو سره ناسته ولاړه ولري، نو کله چې د مجرمانو په ډله کې گډ شو له عادي خلکو سره يې فاصله زياتېږي او کېدای شي چې د يو حرفوي مجرم په توگه په لويو جرمونو لاس پورې کړي. دا نظريه موږ ته دا جوته کوي چې کله څوک يوه سر غړونه کوي په هغه باندې د مجرم د ټاپې له وهلو څخه بايد ډډه وشي.

د انتقال نظريه

يوه بله نظريه چې له پخوا څخه په خلکو کې دود ده. داسې ويل کيدل چې سر غړونه اکثراً زده کېږي. کله چې په ځانگړې توگه د کوچنيوالي په پړاو کې، د مجرمينو او سر غړوونکو سره ناسته ولاړه او معاشرت کوي، د هغو قواعد زده کوي او سر غړونه نه يوازې بده او د غندنې وړ عمل نه بولي، بلکې هغه ممکن يو عادي او د ستاينې وړ عمل وبولي.

سعدی شیرازی دا نظريه په داسې ډول لنډه کړېده:

پسر نوح با بـ_____دان بنشست   خاندان نبوتش گم شد
سگ اصحاب کهف روزی چند   پی مردم گرفت و مردم شد

ترجمه:

د نوح زوی کېناست له بدانو سره   د پیامبری کورنۍ یې شوه ورکه
د کهف د اصحابو سپی یو څو ورځې   وگرځېد له سپو سره، سړی شو، ځکه

د دې لپاره چې له سرغړونې او جنايت نه توبه وشي، بايد خپلو دوستانو او هغو کسانو ته چې ورسره ناسته ولاړه لري، بدلون ورکړي او د ځان لپاره صالح او له خدای وريدونکي دوستان وټاکي، ترڅو د هغوی د مرستې او لارښوونې په برکت له گناه کولو څخه په امان کې پاتې شي او دوی ته د ښو چارو د لټون او له بدو کارونو څخه د ډډې کولو انگېزه وگرځي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- سرغړونکی چاته ویل کېږي؟
- ۲- کوم لاملونه دي چې وگړي سرغړونو ته راکارېي؟
- ۳- د فشار جوړونې نظریه څه شی ده؟ واضحہ یې کړئ.
- ۴- د تضاد نظریه څه شی ده او په ټولنه کې د سرغړونو په را پیدا کېدو څه اغېزه لري؟
- ۵- د ټاپه وهلو د نظریې په باره کې څو کرښې ولیکئ.

کورنۍ دنده

د دې په اړه چې (څنگه کولای شو له جرم او سرغړونې څخه مخنیوي وکړو) یو مقاله چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي، ولیکئ.

د خپرکي لنډيز

• په کوچنۍ کچه له ټولنيز نظم څخه موخه دا ده چې د ټولنې وگړي په آسانۍ سره د يوبل په کړو وړو وپوهېږي او درک يې کړي، له دې امله هغوی کولای شي چې د يوبل له کړو وړو څخه وړاند وينه وکړي او په آسانۍ له يوبل سره اړيکې را منځ ته کړي.

• ارزښتونه په مختلفو برخو کې زموږ د قضاوت کولو معيار گرځي. له ارزښتونو پرته خلک له يوبل سره د اړيکو په ټينگولو کې د رېږونو او ستونزو سره مخ کېږي.

• په يوې ټولنه کې خلک د گډو ارزښتونو او قواعدو په منلو سره او په مختلفو ټو نيزو چارو او رولونو کې د هغو په رعايت کولو سره، له تاو تريخوالي او گډوډۍ څخه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړو ته نظم او سمون ورکوي.

• قانون يوه تگلاره ده چې د تقنينه قوې يا پارلمان له خوا تصويب کېږي. د دغو قوانينو يوه برخه د خلکو پر کړنو ځار کوي او خلک يې بايد مراعات کړي او په پام کې يې ونيسي، ولې بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څخه څارنه کوي.

• د وگړو شمېر د هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرگندوي آيا په ټولنه کې نظم د گواښ لاندې راغلی او که نه د ډېرو وگړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وگړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن کار دي.

دریم خپرکي

په دې خپرکي کې دا لاندې لوستونه لولئ:

• ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟

• د ټولنیز بدلونونو لاملونه (۱)

• د ټولنیز بدلونونو لاملونه (۲)

د خپر کی موخې

له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې د دې خپرکي په پای کې وکولای شي:

- د بدلونونو له معنا او مفهوم سره آشنایي پیدا کړي،
- د ټولنیزو بدلونونو مصداقونه وپېژني،
- د ټولنیزو بدلونونو لا ملونه تشخیص کړای شي،
- په خپل ژوند کې د بدلونونو په ښیځنو او زیانونو پوه شي،
- د ټولنیزو بدلونونو د کنټرولولو لاره وپېژني،
- د خپل ژوند له مثبت بدلون سره علاقمند شي.

ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

سره له دې چې په ټولنه کې ډیر شیان زیاته موده ثابت پاتې کېږي او بدلون نه کوي، خو ځینې شیان بدلون کوي، ستاسې په فکر:

۱- ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟

۲- څو ډوله بدلونونه چې تاسې هغه لیدلې وي، بیان کړئ.

د چټک ټولنیز بدلون پیل

په پخوا زمانو کې انسانانو نسبتاً یکنواخته ژوند درلود او ډېرو نسلونو تقریباً یو ډول ژوند کاوه، یو ډول جامې یې اغوستلې، یو ډول خواړه یې خوړل او یو ډول دود او دستور یې درلود. هغه بدلونونه چې د انسانانو د ژوند په مختلفو برخو کې په سترگو کېدل، ډیر کرار او حتا د لیدلو وړ نه وو، خو د اوه لسمې میلادي پېړۍ څخه را په دې خوا چې صنعت او تکنالوژۍ وده وکړه، د بشر د ژوند ټولو برخو په ډیره چټکتیا سره پرمختګ وکړ، څرنگه چې نن ورځ د ژوند په هره برخه کې په ډیر سرعت سره بدلونونه راځي. دا مهال هر نسل په ځانګړي توګه او له پخواني نسل څخه په توپیر ژوند کوي. هر وګړی د ژوند په پړاو کې باید ډیرې وړتیاوې زده کړي، ترڅو وکولای شي په

خپل شغل او ټولنیز مقام کې پاتې شي. موږ نشو کولای په ځوانۍ کې په هغې پوهې او وړتیا مو چې په کوچنیوالي کې زده کړې دي، خپلو موخو ته ورسېږو، باید په دوامداره توګه خپلې پوهې او وړتیاوو زده کړې ته دوام ورکړو او خپل ځان د نویو شرایطو لپاره چمتو کړو.

د ټولنیز بدلون اهمیت او ګټې

د ټولنیزو بدلونونو د پېژندلو مهمه ګټه داده چې موږ د ټولنې د یوه غړي په توګه د خپل ماحول له ټولنیزو جریانونو څخه خبرېږو او همدارنګه په دې بدلونونو کې په خپل رول او په ژوند کې د هغو له اغېزې څخه خبرېږو.

کوم ډول بدلونونه ته (ټولنیز بدلونونه) وايي؟

ټولنپوهان وايي بدلونونه ته هغه وخت ټولنیز ویلای شو چې په ټولنې پورې تړاو ولري نه په فرد پورې. کله هم د یو یا څو کسانو په ژوند کې بدلون راځي، خو په ټوله ټولنه اغېزه نه کوي په دې صورت کې کوم ټولنیز بدلون نه راځي. خو ځینې وختونه بدلون داسې بڼه ځانته غوره کوي چې په ډېریو خلکو باندې اغېزه کوي، په دې صورت کې دې بدلون ته ټولنیز بدلون وېل کېږي. ټولنیز بدلونونه کېدای شي په مختلفو سیاسي، اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي برخو کې را منځ ته شي. د بېلګې په توګه: په هېواد کې سیاسي انقلاب او د سیاسي نظام بدلون کېدای شي یو سیاسي بدلون وګڼل شي، خو باید په یاد ولرو، کله چې کودتا وشي او فرد حاکم شي، بې له دې چې نظام بدلون وکړي، سیاسي بدلون نه راځي. په یوه هېواد کې سیاسي بدلون هغه وخت منځ ته راځي چې په سیاسي نظام کې یې بدلون راشي.

سیاسي بدلون کېدای شي له انقلاب پرته او د رفورم او اصلاحاتو له لارې هم منځ ته راشي. که د اقتصاد په برخه کې د پراختیا پروګرام په هېواد کې طرح او پلې شي او د څو کلونو په موده کې د اقتصاد

برخه د پاملرنې وړ وده او پرمختیا وکړي، کولای شو ووايو چې په دې هيواد کې د اقتصاد په برخه کې بدلون راغلی دی. د بيلگې په توگه: که د خلکو د لويې پرگنې اقتصادي ژوند بدلون ومومي او خلک د نيستۍ له حالت څخه ووځي او په دې برخو کې ښکاره ښه والی څرگند شي.

يو بل ټکی چې لازمه ده د بدلون په اړه مطرح شي دادی چې بدلونونه کېدای شي مثبت او يا منفي وي. څرنگه چې د اقتصاد په برخه کې مومثال ورکړ، کېدای شي ځينې بدلونونه مثبت بدلونونه وگڼل شي. ځکه چې د دې بدلون پایله ټولو خلکو ته گټوره او مطلوبه ده. خو ځينې بدلونونه کيدای شي خلکو ته زیان رسونکې پایلې ولري. د بيلگې په توگه: په هېواد کې د يرغل گرو پر ضد له جهاد څخه وروسته کورنۍ جگړې چې د خلکو په ژوند کې د ډېرو بدلونونو لامل وگرځېدلې په عامه توگه د هېواد په ضرر او بې گټې وي.

د ټولنيز بدلون پديدې او نښې

ټولنيز بدلونونه د ژوند په مختلفو برخو کې منع ته راځي. نن ورځ په دې نړۍ کې چې موږ په هغې کې ژوند کوو ټولنيزې سيالۍ بدلون موندلی دی. زياتره نړيوالې ژبې په سيمه ييزو ژبو اوښتې دي او سيمه ييزې ژبې په نړيوالو ژبو بدلې شوي دي. اغېزمن کولو او اغېزمن کېدلو په بې ساري ډول چټکتيا موندلې ده. د خلکو رول د خپل برخليک په ټاکلو کې پراختيا موندلې، د تعليم او زده کړې وسايل ډېر شوي دي چې تقريباً ټولو خلکو هغو ته لاس رسى موندلی دی.

په هر صورت ټولنيز بدلونونه که چېرته کنټرول او هدايت شي، کېدای شي د ټولنې د خوزښت ماشين د پرمختگ او ودې خواته مخه وکړي، څرنگه چې د بدلون نه شتون د ټولنې د سکون او د هغې د ځای پر ځای پاتې کېدو او درېدو په معنا وي، نو هيله کېږي چې د ټولنيزو بدلونونو لاملونه چې په راتلونکو لوستونو کې يې ټولو په هوبښيارۍ سره له دې ټولنيزو بدلونونو څخه د هېواد او ټولنې په گټه کې ترې گټه واخلو.

د لوست تکرار

-
-
-
-
-

پوښتنې

- ۱- ټولنیزو بدلونونو کوم وخت چټکتیا پیدا کړه؟
- ۲- بدلون تعریف کړئ.
- ۳- ټولنیز بدلون څه شی دی؟ له بیلګې سره یې واضح کړئ.
- ۴- د بدلونونو ډولونه واضح کړئ.
- ۵- مثبت بدلونونه او منفي بدلونونه واضح کړئ.
- ۶- د ټولنیز بدلون د موضوع په اړه توضیحات ورکړئ.
- ۷- په سیاسي ډګر کې بدلون څرنگه پېښېږي؟
- ۸- د ټولنې د بدلون نښې نښانې او پدیدې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

د اقتصادي بدلون د مثبتو پایلو په اړه څلور کرښې ولیکئ

د ټولنیزو بدلونونو لاملونه (۱)

خبرې پرې وکړئ

د تېرشوي لوست مطالبو ته په پاملرنې سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

۱- ټولنیز ارزښتونه په بدلونونو کې څه رول لري؟

۲- آیا د ټولنیزو بدلونونو کوم بل عامل هم پېژنئ؟ توضیح ورکړئ.

د ټولنیز بدلون اصطلاح په عمومي توګه د انساني ټولنې د تاریخي بدلونونو لپاره په کار وړل کېږي او هغه عبارت دي له هغو بدلونونو څخه چې د تاریخ په اوږدو کې د یوه ملت او ټولنې د ژوند په قواعدو کې منځ ته راځي.

دا بدلونونه له زرګونو داخلي او بهرنیو عواملو او له هغه ځواک څخه چې د ګروپ د داخلي او بهرنیو شرایطو زېږنده دي، منځ ته راځي.

د ویلو وړ ده چې د بدلون کچه په پرمخ تللو، ابتدايي، زراعتي او صنعتي ټولنو کې توپیر لري. دا په دې معنا ده چې په وروسته پاتې ټولنو کې بدلونونه په آرامۍ سره راځي. په داسې حال کې چې په پرمخ تلو ټولنو کې د بدلونونو اندازه په بدلون ورکونکو پورې تړاو لري چې په یوه ځانګړي وخت کې له هغه څخه کار اخیستل کېږي. په لنډه توګه ویلای شو چې ټولنیز بدلون هغه بدلون ته وایي چې په ټولنیز جوړښت کې د ننه د ټولنې په حجم یا په ځانګړو ټولنیزو بنسټونو کې او د دې

بنسټونو له اړیکو څخه منځ ته راځي.

ټولنیز بدلونونه د مختلفو عواملو تر اغېزې لاندې منځ ته راځي. د دې لاملونو پېژندنه او د دې لاملونو په واسطه د بدلونونو د راوستلو په طریقې باندې پوهېدل کېدای شي موږ ته چې د ټولنې غړي یو، ډېر ګټور وي.

په دې لوست کې د ټولنیزو بدلونونو مهم لاملونه تر بحث لاندې نیسو.

ارزښتونه (عقیدې)

د ټولنیز بدلون له مهمو لاملونو څخه یو هم ارزښتونه، قواعد او فرهنګي عقیدې دي. ټولنپوهان په دې عقیده دي چې ځواکمن عقاید هغه دي چې په دین پورې تړاو لري. څرنگه چې پوهېږو د اسلام سپېڅلی دین د هغو خلکو په ژوند کې چې د اسلام دین یې ومانه ډېر ستر بدلونونه یې راوستل. د اسلام مبین دین د ځمکې د کرې لویې برخې ته بدلون ورکړ. هغه خلک چې د اسلام مقدس دین ته یې مخه وکړه، خپل ظالمانه او دودیز نظامونه یې خوشې کړل او د اسلام آزادۍ بېخوونکي دین ته ور داخل شول او د یوې پېړۍ په موده کې اسلامي ځلیدونکی تمدن په نړۍ کې را ښکاره شو.

هر بدلون چې په اسلامي نړۍ کې منځ ته راغلی د اسلامي آزادۍ بېخوونکو باورونو او عقیدو تر اغېزې لاندې و. بله بیلګه، په مسیحیت کې د نوې مذهب په توګه د پروتستانتیزم را پیدا کیدل و. یو ستر ټولنپوه د خپلو اوږدو څېړنو په پایله کې دا ښکاره کړه چې پروتستانتیزم چې د مسیحیت د مذهبونو له جملې څخه یو لوی مذهب دی خلک یې دې ته مجبور کړل چې سخت کارونه وکړي او پانګه واچوي چې په پایله کې دا چارې د سرمایدارۍ او صنعتي کیدو لامل وګرځېده، نو له دې کبله دلته هم لیدل کېږي چې عقیدې او باورونه د بشر په ژوند کې د لویو بدلونونو لامل ګرځېدلې دي.

یو شمېر څېړونکي په دې باور دي چې د لویدیځ رنسانس او بیارغونه د اسلامي تعلیماتو په اغېزه منځ ته راغلی دی چې د صلیبي جګړو او په آندلس کې د اسلامي حکومت په واسطه هلته انتقال شوه. حتا یو هسپانوي پوه ویلي دي چې که د شهیدانو د میدان جګړه چې د فرانسې په سویل کې د عبدالرحمن غافقي په رهبرۍ پېښه شوه، بریالی شوې وای لویدیځې ټولنې به دې تمدن ته شپږ پېړۍ مخکې لاس رسی پیدا کړې وای.

تکنالوژي

د ټولنيز بدلون له مهمو سرچېنو څخه يوه هم تکنالوژي ده. تکنالوژي د چاپېريال د کنترول او ادارې د زده کړې له طريقې او پېژندنې څخه عبارت ده. کله چې انسانان د منابعو د راټولولو او لاس ته راوړلو نويو طريقو، د توکو او خدمتونو د توليد طريقو او د هغو د وېش په طريقو لاس رسي پيدا کړي ټولو ټولنيزو اړيکو بدلون پيدا کړي. په دې اړه يوې ساده بېلگې ته پاملرنه وکړئ: کله چې په کرنيزو محصولاتو کې د کليو خلک له يوې او غوږو څخه استفاده کوي، هغوی ډېر زيار باسي، خو لږ محصول لاس ته راوړي او له دې کبله بايد ډېر کار وکړي او لږ محصول لاس ته راوړي، خو که چېرته تراکتور او نور کرنيز ماشين آلات کليو ته لارښي نو لږ کارکونکي به کفايت وکړي چې د دې ماشين آلاتو په کار اچولو سره په ډېر محصول لاس ته راوړي، په دې صورت کې به د دې کليو د ژوند په ټولو برخو کې بدلون راشي چې په پايله کې کيدای شي ډېر وگړي د دې وخت پيدا کړي چې په نورو چارو او له دې جملې څخه په زده کړه بوخت شي. په دې ډول نوښت او د نوې تکنالوژۍ پراختيا په انساني ټولنو کې د بنسټيزو بدلونونو لامل گرځي.

ټولنيزه ناانډولې

د ټولنيز بدلون د اصلي سرچېنو له جملې څخه ناانډولې او د طبقاتي، جنسيتي او قومي گروپونو پيدا کېدل دي. د پيسو په وېش کې، په قدرت، حيثيت، روغتيا، تحصيلاتو او نورو ارزښتناکو سرچېنو کې ناانډولې، د هغو کسانو چې ددې سرچېنو درلودونکي دي او هغه کسان چې د دې سرچېنو نه برخمن نه دي يو ژور تضاد پيدا کوي. دا تضاد د اړتيا له مخې په تاوتریخوالي نه بدلېږي. خو په ټولنيزو اړيکو فشار اچوي چې په پای کې په بدلون تبديليږي. هغه کسان چې دا سرچېنې په واک کې لري هڅه کوي ترڅو د قدرت په ټينگولو، هغو ته په بېلابېلو پلمو په مشروعيت ورکولو او همدارنگه په زور او جبر سره دا سرچېنې وساتي. زياتره کوم خلک چې دا سرچېنې په واک کې نه لري، د شتمنيو د خاوندانو په وړاندې کوم کارنه شي کولای، خو په شکايتونو لاس پورې کوي او ځينې وختونه شورش کوي په داسې حال کې کله چې محرومیتونه ډېر شي او خلک وکولای شي، په خپله سازماندهی لاس پورې کړي، ډېر ستر بدلونونه به په ټولنه کې منځ ته راشي. کله چې ناانډولې داسې ځانگړي او کوچني فرهنگونه منځ ته راوړي چې د فرهنگي يووالي، دوامداره ټولنيز جوړښت

او د مالي سرچېنو درلودونکي وي، بيا د سياسي فشارونو په مرسته کېدای شي بدلونونه رامنځ ته کړي. په دې توګه فرهنگي او ټولنيزه نا انډولې د بخار د ديګي په شان ده چې د هغه سرپوښ د يوې مودې لپاره کولای شو ټينګ وټرو، خو فشار ګرار، ګرار زياتوالی (تراکم) پيدا کوي او د بدلون لامل ګرځي. په داسې مواردو کې بدلون زياتره ډېر ګړندی او له تاوتریخوالي سره منځ ته راځي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- د بدلون لاملونه کوم دي؟ نوم يې واخلي.
- ۲- ټولنيز ارزښتونه په ټولنيز بدلون کې څه رول لري؟
- ۳- ټولنيزې عقيدې په ټولنيز بدلون کې کوم رول لري؟
- ۴- ټولنيز بدلونونه په لويديځ کې څرنگه د اسلامي فرهنگ په اغېزه منځ ته راغلل؟
- ۵- د کوچني او اساسي بدلونونو څنگه توپير کولای شو؟
- ۶- تکنالوژي په ټولنيز بدلون کې کوم رول لوبوي.

کورنۍ دنده

د نا انډولۍ او په ټولنيز بدلون کې د هغه د رول په اړه څو کرښې مقاله وليکئ او بيا يې په ټولګي کې ولولئ.

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۲)

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

يوه کورنۍ په نظر کې ونيسئ چې په هغې کې څلور کسان ژوند کوي. وروسته له څو کلونو څخه

د هغوی شمېر لسو کسانو ته رسېږي. اوس، نو ووايئ چې:

۱- د هغوی په اړیکو کې کوم بدلونونه راغلي دي؟

۲- په اقتصادي برخه کې کوم بدلونونه کېدای شي، منځ ته راغلي وي؟

د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه مو په تېر لوست کې ولوستل او ځينې به يې په دې لوست کې ولولئ.

د نفوسو اندازه

د نفوسو جريانونه او وده کولای شي. د ټولنيزو بدلونونو په راوستلو کې د فشار لامل وگرځي.

کله چې د نفوسو شمېر زيات شي، د اقتصادي توليداتو نوې بڼې ته خوړو، استوگن ځای،

پوښاک او په ښار کې د استوگنې په برخه کې اړتيا پيدا کوي. او د نا آرامو پرگنو د قانوني کيدو

او کنټرول لپاره نويو حقوقي او سياسي سازمانونو ته اړتيا پيدا کوي. د ځوان نسل د ټولنيز کېدو

لپاره د نويو ښوونځيو جوړولو او د ښوونې د نوي سيستم ايجادولو ته اړتيا پيدا کېږي او بدلون

ته اړتيا همدارنگه دوام پيدا کوي.

له دې امله د نفوسو وده د اساسي ځواب او بدلون غوښتونکې ده. همدارنگه کېدای شي هغه نفوس چې د کمښت په حالت کې وي، هغه هم په ډېر کم گړندي توب سره، د بدلونونو د منځ ته راتللو لامل ګرځي. خو کله چې نفوس کم شي، نو په اقتصادي برخه کې به د کارگرانو کمښت او په ښوونځيو کې به د ماشومانو کمښت راشي.

نفوس د عمر د جوړښت له کبله هم کېدای شي د بدلونونو د راوستلو لامل شي. هغه ټولنه چې ځوان نسل يې د لوړ عمر د نسل په پرتله د کمېدو په حال کې وي ستونزې رامنځته کوي. څرنگه چې د امريکا په متحده ايالاتو او اروپايي هېوادوکې دا ستونزه شتون لري. دا ستونزې د لوړ عمر و خلکو د ملاتړ لپاره د کافي مالياتي عوايدو پيدا کول دي. همدارنگه هغه ټولنې چې د ځوان نسل له زياتوالي سره مخامخ دي، څرنگه چې د لاتيني امريکا په هېوادونو، آسيايي و افریقایي هېوادونو کې لېدل کېږي، ستونزې منځ ته راوړي. دا ستونزې ځوان نسل ته چې د ودې په حال کې دي د ښوونځيو او مدرسو جوړولو، د وظيفو پيدا کولو او د ټولنيزو خدمتونو تأمينول دي. چې زياتره د سياسي رهبرانو مشروعيت کمزوری کوي او په پايله کې په سياسي بنسټونو او مؤسساتو کې بدلون راځي.

مهاجرت او د نفوسو ځای پر ځای کېدل

د يوې ټولنې د ننه يا بهر يا د هغې مهمو سيمو ته (لکه پلازمېنه) مهاجرت کول هم د ټولنې په جوړښت ډېره اغېزه لري. بهر ته مهاجرت هم پر ټولنه ډېره اغېزه کوي، خصوصاً که چېرته د هېواد د اتباعو يوه ځانگړې طبقه ټولنه پرېږدي او يا که تحصیل وکړي او مسلکي ځواک مهاجرت وکړي چې هغه ته مغزي تېښتېدنه هم وايي، نو په هغه صورت کې اقتصاد، حکومت او ښوونځي به تر بدې اغېزې لاندې راشي. همدارنگه که مزدور کاران مهاجرت وکړي، نو د کار په ځواک کې به کمښت راشي، خو که چېرته د نيستمېن هېواد وگړي کله وکړي اکثراً د هغوی مهاجرت په حکومت، ښوونځيو او ټولو نهادونو باندې به د فشار د کموالي لامل وگرځي.

د مهاجرت د اغېزو په اړه څه پوهېږئ؟

له يوې سيمې نه بلې سيمې ته مهاجرت كول هم په مهاجرو او هم په هغو ټولنيزو سازمانونو او ډلو كې چې دا مهاجر په هغو كې د ننه ځاى پر ځاى كېږي. مثبتې او منفي اغېزې را منځ ته كوي. له تاريخي پلوه د مهاجرت له معنا ډكه پايله د فرهنگ دودول (خپرول) دي. د فرهنگ يووالى هغه وخت منځ ته راځي چې مهاجرين له اصلي اوسيدونكو سره واده وكړي چې د دې اړيكو په پايله كې نوي نسلونه منځ ته راځي.

بيالوژيكي اختلاط د مهاجرت له اغېزو څخه گڼل كېږي. دا كه چېرته د مهاجرو قومونو د زور له امله وي او يا په سوله ييز ډول وي او يا د استعمار غوښتونكو عملياتو تر پوښښ لاندې وي، مهاجرت په لويو ټولنو كې د ښارونو د پراختيا او د ښاري فرهنگ د پراختيا لامل گرځي. لنډه دا چې داسې ټولنه نشته چې بدلون ونه كړي او يا د بدلون لامل ونه لري. حتا ډېرې غير فعاله ټولنې هم له بدلون سره مخامخ كېږي چې له يوه حالت څخه بل حالت ته بدلون كوي. ډېر مهم بدلونونه: د نفوسو لاملونه، د تكنالوژۍ جوړښت، اقتصادي بنسټ، ارزښتونه، نظريات او تضادونه دي.

كيدای شي د بدلونونو لامل اشخاص لكه: رهبران او د روښانه فكر خاوندان هم وي. د بدلونونو په وړاندې تل ځينې مقاومتونه موجودوي چې معمولاً د مقاومتونو له جملې څخه ډېر شديد مقاومت له سازمانونو څخه سرچېنه اخلي، د وديز كړه وړه د هغو د دوام سبب گرځي او په پايله كې ډېرې چارې بدلون كوي.

د لوست تکرار

.....

.....

پوښتني

- ۱- نفوس څه ته وايي او په ټولنيزو مسايلو کې څه رول لري؟
- ۲- د څو ډوله مهاجرتونو نوم واخلي.
- ۳- مهاجرت څه شی دی او لامل يې څه دی؟
- ۴- په ټولنې باندې د مهاجرت د اغيزې په اړه توضيحات ورکړئ.
- ۵- مذهبي عقايد د ټولنې په بدلون کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

د ټولنيزو بدلونونو د څو لاملونو لست جوړ کړئ او بيا يې په ټولگي کې ولولئ.

د دريم څپرکي لنډيز

- د ټولنيز بدلون اصطلاح په عمومي توگه د بشري ټولنو د ټولو تاريخي بدلونونو په اړوند استعمالېږي. او عبارت له هغو بدلونونو څخه دي چې د تاريخ په اوږدو کې د يوه ملت د ټولنيز ژوند په اصولو کې منځ ته راځي.
- عمومي بدلون، هغه بدلون دی چې په ټولو ټولنيزو نظامونو کې منځ ته راځي او په بل عبارت، که چېرته په ټول ټولنيز نظام کې ټول شيان بدل شي او د هغه هويت بدلون وکړي. په هغه حالت کې عمومي بدلون راځي.
- ټولنيز بدلون د هغو لاملونو مجموعه ده چې په متقابل توگه او په يوه وخت کې عمل کوي او يو په بل اغېزه کوي.
- په هر ځای کې چې په فرهنگ کې نوي عناصر را ښکاره شي او همدارنگه د فرهنگ محتوا او جوړښت بدل شي، فرهنگي بدلون منځ ته راځي.
- عقايد د نړۍ او د ټولنې د ماهيت په اړه مهمو مفاهيمو ته ويل کېږي چې خلک د هغو سموالی د واقعيت په توگه قبلوي.
- د مهاجرت اصطلاح له خپل وطن او دولت نه تگ بل دولت ته ويل کېږي او يا په بل عبارت د خلکو حرکت له يوې جغرافيايي سيمې څخه بلې جغرافيايي سيمې ته مهاجرت ويل کېږي.

څلورم څپرکی

ټولنيزې نابرابرۍ

په دې څپرکي کې لاندې درسونه زده کوو:

• ټولنيزه نابرابري او د هغوی نسبې څه شی دي؟

• طبقاتي نابرابري

• جنسيتي نابرابري

د څپرکي موخې

- زده کوونکي به د دې څپرکي ترلوستلو وروسته:
- د ټولنیزو نابرابریو مفهومونه او مصداقونه وپېژنی،
- د ټولنیزو نابرابریو له ډولونو او لاملونو سره به آشنا شي،
- د طبقاتي او جنسیتي نابرابریو توپیر به وکړای شي،
- د ټولنیزو نابرابریو د کمیدو او را ټیټیدو له لارو سره به آشنا شي،
- د ټولنیز عدالت له مفهوم سره به آشنا شي،
- له ټولنیز عدالت سره به مینه پیدا کړي.

ټولنيزې نابرابرۍ څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

کوم خلک چې په یوې ټولنه کې ژوند کوي او د با ارزښته ټولنیزو منابعو، لکه: شتمني، ځواک (قدرت) او ټولنیز موقف څخه په مساوي ډول برخمن نه دي. ستاسې له نظره:

۱- ولې ټول خلک له شتمنیو او قدرت څخه په مساوي توګه برخمن نه دي؟

۲- آیا دغه توپیر او نابرابري عادلانه دی او که نه؟ خپل دلایل وړاندې کړئ.

په بشري ټولنو کې وګړي او ډلې په ټولنیزه توګه د شتمنۍ، مال، سیاسي قدرت او منزلت او ټولنیز درناوي څخه په مساوي ډول برخمن نه وي او نه دي.

ځینې ګروپونه د اقتصادي، سیاسي، قومي، مذهبي او نورو تړاوونو له کبله د زیاتو امتیازونو څخه برخمن وي او ځینې نور یې د ډېرو لومړنیو (ابتدایي) امتیازونو څخه هم بې برخې وي. د اساسي سرچینو د نابرابرېش له مخې ځینې وختونه د وګړو تر منځ طبیعي توپیر او کله ټولنیز او اقتصادي غیر عادلانه جوړښت وجود لري. د بېلګې په توګه: د اساسي یا بنسټیزو سرچینو نابرابرېش په دې خاطر وي چې کله کله ځینې وګړي د نورو په نسبت د زیات فکري او فزیکي (جسمي) ځواکمنۍ څخه برخمن وي. لکه دا چې دوه کسه پر دوو ټوټو ورته ځمکو باندې کار کوي. خو له دوی

څخه يوکس د خپل ډېر زيار او کار له امله د بل کس په پرتله څو برابره حاصل تر لاسه کوي. که څه هم په کوچنی ټولنه کې يو ډول نه يو ډول نابرابري شته، خو که چېرې دغه نابرابري د ټولنيزو توپيرونو په خاطر وي، نو د اسلام سپېڅلی دين او انساني سليم عقل هغه نه مني. د ټولنيزو توپيرونو ځينې ډېرې مهمې نښې او آثار په لاندې ډول دي:

د ټولنيزواتن کچه (اندازه)

ټولنيزه واټن د طبقو، نژادي او جنسيتي گروپونو ترمنځ په مختلفو ټولنو کې توپير لري. په ځينو کې دغه درز زيات نه وي چې په پايله کې د دوی ترمنځ توپير هم لږ وي، خو کله دغه درز زيات وي. له ټولنيز درز څخه زموږ موخه د شتمنۍ، قدرت او ټولنيز منزلت څخه د مختلفو گروپونو برخمن کېدل دي. په ځينو ټولنو کې يو کم شمېر خلک د شتمنۍ او قدرت تر ټولو زياتې سرچېنې په واک کې لري، خو د خلکو سترې پرگنې د دغو سرچينو د ډېرې کمې برخې څخه برخمنې دي چې د دوی لومړنۍ اړتياوې هم نشي پوره کولای.

د امتياز لرونکو گروپونو او عادي خلکو د ژوند کولو وضعيت او فرهنگ ته په پاملرنې سره وينو چې د دوی تر منځ زيات توپير موجود دی، په دې صورت کې د خلکو تر منځ ټولنيز درز زيات وي. خو که چېرې د خلکو تر منځ توپير زيات نه وي، په دې صورت کې به ټولنيز درز هم کم وي.

ټولنيز خوځښت

ټولنيز خوځښت په ټولنيزو مقامونو کې د افرادو ځای پر ځای کيدو ته ويل کېږي. د بېلگې په توگه: هغه څوک چې په يوه بزگره کورنۍ کې پيدا شوی وي، که چېرې وکړای شي چې د خپل شخصي کوبښنې او مناسبو زده کړو په واسطه دولتي لوړو پستونو ته ځان ورسوي، ويلاى شو چې هغه ټولنه له ټولنيز خوځښت څخه برخمنه ده. خو که چېرې ټولنه هغه چاته چې په خوارو کورنيو کې پيداکيږي لوړو پوړونو ته د رسېدو اجازه ور نه کړي، په دې ډول ټولنو کې ټولنيز خوځښت وجود نه لري. د ټولنيز خوځښت کچه هم کېدای شي چې کمه او يا زياته وي.

هغه ټولنې چې ټولنيز خوځښت پکې زيات وي، نابرابري پکې لږه او يا دا چې د هغې د لږېدو پرخوا درومي. ځکه چې وگړو ته د دې اجازه ورکوي چې په ټولنيزو چارو کې ځانونه ځای په ځای کړي او خپلو ځانونو ته ارتقا ورکړي؛ خو هغه تړلې ټولنې چې په ټولنيزو چارو کې خپلو خلکو ته اجازه نه ورکوي چې په اداري چارو کې ځای په ځای شي، نابرابري پکې ډېره زياته وي. له دې کبله ټولنيز خوځښت نشتوالی د ټولنيزې نابرابرۍ له مهمو نښو څخه دی. نابرابري په زياتو وختونو کې په ټولنه کې ستر بدلونونه او يا انقلابونه را منځته کوي خو زياتره د هغه چا ترمنځه چې د ځانگړو سرچېنو څخه برخمن وي او هغه څوک چې له دغو سرچېنو څخه بې برخې وي، زياتې شخړې او جگړې رامنځته کوي. زموږ شاوخوا زياتره په زړه پورې او جالبې پېښې، لکه: کارگري مظاهري، د ښځو لپاره د مساوي حقوقو غوښتنه، نژادي او قومي تضادونه، له نابرابريو څخه رامنځ ته کېږي. هغه ټولنيز خوځښتونه چې د بدلونونو غوښتونکي دي، لکه: کارگري جنبشونه، د ښځو لپاره د رايې د حق ورکولو خوځښتونه او د مدني حقوقو خوځښت، ټول د نابرابرۍ په وړاندې د ځواب لپاره رامنځ ته شوې دي او پراختيا يې موندلې ده. له دې خوځښتونو څخه را ولاړې شوې اکثره شخړې او تاوتریخوالی د بدلون او ټولنيز کنټرول لاملونه شمېرل کېږي.

د اسلام مقدس دين له څوارلس سوه کاله را په دې خوا د يو ستر او له ښيگڼو ډک دين په توگه عمل کړی دی او ټولنيزې نا انډولې يې له ريښې ورکې کړې دي. په اسلام کې د ټولنې ټول غړي له مساوي او عادلانه حقونو څخه برخمن دي. د بيلگې په توگه: د مريي آزادول د دين له شعايرو څخه شمېرل کېږي چې د ځينو گناهونو له هغې جملې نه د قصدي روژې خوړلو کفار گڼل شوې ده. همدارنگه په اسلام کې د عرب او عجم ترمنځه هېڅ توپير نشته. حتا کوم کسان چې په سياسي بڼه يې د اسلامي دولت په پولو کې ژوند کاوه، خو په خپله مسلمانان نه وو، د يوه تبعه په توگه له ټولو حقونو څخه برخمن وو.

د لوست تکرار

- ..... •
- ..... •
- ..... •
- ..... •
- ..... •
- ..... •

پوښتنې

- ۱- نابرابري تعريف كړئ.
- ۲- آیا انسانان کولای شي داسې ټولنه جوړه کړي چې په هغې کې هېڅ ډول نابرابري وجود ونه لري.
- ۳- څنگه کولای شو چې د نابرابرۍ کچه راټیټه کړو؟
- ۴- که چېرې په ټولنه کې نابرابري چټکه وده وکړي، پایله به یې څه وي؟
- ۵- اسلام له نابرابریو سره څرنگه مبارزه کوي؟

کورنۍ دنده

خپل شاخواته وگورئ چې کومې نابرابرۍ ستاسې په شاوخوا کې وجود لري، هغه فهرست کړئ.

طبقاتي نابرابري

خبرې پرې وکړئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

۱- په خپل چاپېريال کې څه ډول نابرابري پېژنئ؟

۲- ستاسې په نظر دغه نابرابري د منلو وړ دي که نه؟ خپل دلايل وړاندې کړئ.

د نابرابريو له ډولونو څخه يوه يې په ځانگړې توگه په او سنيو ټولنو کې له طبقاتي ټولنې څخه راپورته شوي نابرابري ده. که څه هم د ټولنيزې طبقې لپاره مختلف تعريفونه شته خو له دې سره سره ويلی شو چې: ټولنيزه طبقه د خلکو له هغو ډول څخه عبارت ده چې د ټولنې د مادي گټو په لاس ته راوړنه کې د ناسم او توپيري وېش له مخې منځ ته راځي. نو له همدې کبله د هغوی په فرهنگ او د ژوند په سبک او طريقه کې هم توپير را منځ ته کېږي. دغه تعريف ډېر وضاحت ته اړتيا لري: کله چې خلک له يو ډول آسانتياوو (شتمنۍ، قدرت او منزلت) څخه برخمن وي، يو له بله سره ټولنيزې اړيکې ټينگوي او له هغه چا سره چې له متفاوتو آسانتياوو څخه برخمن وي لږې اړيکې ټينگوي. دغه اړيکې د راشه درشه، مېلمستياوو څخه نيولې تر واده، د وينې اړيکې او خېښي، ټول په برکي نيسي. په دې ترتيب سره د خلکو هر هغه ډله چې د سرچېنو يوه ځانگړې برخه په خپل واک کې لري، د ژوندانه او فرهنگ داسې يو ځانگړې ډول او طريقه لري چې له هغه

چا سره چې له دوی څخه پورته او یا له دوی څخه ښکته ژوند لري، ډېر توپیر لري. له دې کبله هغه ډله خلک چې د نسبتاً مساوي منابعو، فرهنگ او د ژوندانه له ورته سبک او طریقي څخه برخمن دي، یوه طبقه بلل کېږي، لکه څرنګه چې توضیح شوه، د طبقاتو موجودیت د یوې ټولنې د خلکو ترمنځ د یو ډول ټولنیزې نابرابرۍ په معنا دی. طبقې په اوسنیو ټولنو کې یو لړ ځانګړنې لري او د هغه اهمیت له مخې چې لري یې، ځینې یې لږ څه توضیح کوو:

طبقاتي واټن

دا مهال په پرمخ تللو ټولنو کې سره له دې چې طبقاتي فاصله موجوده ده، خو طبقاتي پوله (مرز) پوره ښکاره نه دی. په بله ژبه د ټولنې د مختلفو طبقو تر منځ کرښه په واضح ډول نه ده ایستل شوې او زیات شمېر خلک شته چې پوره معلوم نه دي چې پورته طبقې پورې اړه لري او که په ښکته طبقې پورې، خو په عنعنوي ټولنو کې دغه پوله ښه څرګنده ده.

د شتمنۍ غونډیدنه

که څه هم په اوسنیو مدرنو ټولنو کې لږترلږه ټول خلک د ضروري امکاناتو له یوې کمې اندازې څخه برخمن دي، خو شتمنۍ ډېره په غیر عادلانه توګه وېشل شوې ده.

د بېلګې په توګه: د هغې مطالعې پر اساس چې په ۲۰۰۷ زېږدیز کال کې د امریکا په متحده ایالتونو کې تر سره شوې ده څرګندوي چې د هغه هېواد (۳۹٪) شتمني یوازې په سلو کې د یوه فیصد اشخاصو په لاس کې ده او نوره پاتې شتمني د هېواد د ټولو خلکو په لاس کې ده.

لکه څرنګه چې پوهېږو کله چې شتمنۍ په دې ډول په غیر عادلانه توګه وېشل شوې وي، ټولنیز قدرت او منزلت هم له شتمنۍ سره ډېره نژدې اړیکه لري چې هغه به هم په دې غیر عادلانه توګه وېشل شوی وي.

لکه څرنګه چې ولیدل شول، په طبقاتي ټولنو کې سره له دې چې د ټولنې غوڅ اکثریت خلکو ته د ژوندانه د امکاناتو ټیټه اندازه تأمینېږي، خو شتمني، قدرت او منزلت په بشپړه توګه په غیر عادلانه ډول وېشل کېږي.

هر اړخيز زېښاک (استثمار)

د هغه دليلونو پر اساس چې د پرمخ تللو طبقاتي ټولنو د ځانگړتياوو په هکله مو معلومات وړاندې کړل، په دې ټولنو کې يو ډول آرام او نرم، خو ډېر ژور او پراخ زېښاک موجود دی. يو محدود اقليت چې د ټولنې ارزښتناکه سرچېنې او امکانات يې په لاس کې دي، د ټولنې اکثريت له اقتصادي، سياسي او فرهنگي پلوه زېښي. د همېشني نابرابر نظام جوړول په څو لحاظه د مسلطې ډلې په گټه دي. لومړی دا چې هغه امتيازونه چې دغې ډلې د مخه درلودل، خوندي پاتې کېږي. په دې ترتيب سره حکومتي نظام او قانون لکه څومره چې د زور ورو او شتمنو تر زيات فشار او نفوذ لاندې وي په هغه اندازه به په ټولنه کې د نورو په وړاندې د دوی د امتيازونو د خونديتوب په لاره کې مرسته وکړي.

دويم، دغه مسلطه ډله د ښوونې او روزنې، دندو او استوگنې لپاره ښه او مساعد ځای تر لاسه کوي.

درېم، غوره او وتلو کسانو ته دا امکان برابروي چې له هغو کسانو څخه چې په ټيټ مقام کې دي د کارگر، اجير او مصرف کوونکي تر نامه لاندې ترې کار واخلي او په دې ترتيب سره خپل ژوند هوساکري او شتمني زياته کړي.

ځينې پوهان په دې نظر دي چې د نابرابرۍ نظام د زور ورو ممتاز او لوړ مقام خوندي کوي. د دوی له سياليو څخه ډک نفوذ زياتوي او دا امکان ورته برابروي چې هغه کسان چې ښکته ژوند لري، هغوی وزېښي.

کله چې اسلام د لومړي ځل لپاره د سعودي عربستان په وچه کې راوځلید، په طبقاتي نظام يې د بطلان کرښه راکش کړه. بادار او مربي ته يې په يوه ليکه کې ځای ورکړ، د ابوبکر رضي الله عنه، ابو عبیده، مصعب بن عميره رضي الله عنه چې د ټولنې له شتمنو او باعزته عربو څخه وو او همدارنگه د بلال، ياسر، سمیه، عمار او صهيب رضي الله عنه چې له نېستمې او فقيرې طبقې او د مريانو له جملې

څخه وو ترمنځه يې برابري راوستله. اسلام له هماغه پيل څخه د ښه والي او لوړوالي معيار، تقوا، علم او اخلاقي فضيلتونه اعلان کړل چې په دې ډول د نا انډولۍ ټول مظاهري يې جاهليت او له انسانيت څخه لېرې وگڼل.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- طبقه تعريف کړئ؟
- ۲- طبقاتي درز څه شی دی؟ توضیح یې کړئ.
- ۳- زبېښاک څه شی دی؟ کومه طبقه زبېښل کېږي؟ توضیح یې کړئ.
- ۴- اسلام له ټولنيزې نابرابرۍ او طبقاتي نابرابرۍ سره څرنگه مبارزه کوي؟
- ۵- په اسلام کې د لوړوالي او فضيلت معيار څه شی دی؟

کورنۍ دنده

يو څو موارد چې په ټولنه کې د نابرابرۍ لامل گرځي، فهرست کړئ او په ټولگي کې يې ولولئ.

جنسيتي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

لکه څرنګه چې پوهېږو، د بشري

ټولنې یوه نیمایي نارینه او بله نیمایي

بې بنځې دي. ستاسې په نظر:

۱- بنځې او نارینه په مساوي توګه له

امتیازاتو څخه برخمن دي؟

۲- که چېرې د جنسیتي نابرابرۍ

کوم ډول موجود وي، هغه توضیح کړئ.

جنسیت څه شی دی؟

جنسیت یعنې د بنځو له حقونو څخه دفاع او ملاتړ او په ټولنیز، اقتصادي او فرهنګي برخو کې

د نارینه او بنځې تر منځ په برابرۍ باور او د بنځو د تحقیر، توهین او پر هغوی د ظلم او ستم پر

وړاندې مبارزه ده. له جنسیتي مسايلو څخه موخه په اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزه ساحه کې د

بنځو او نارینه وو لپاره د هغوی د برابر و حقونو تر لاسه کولو او ورسپارلو څخه عبارت ده، ترڅو

جنسیتي نابرابري له منځه ولاړه شي. جنسیت د ټولنیزې نړۍ په هره سطحه کې ترسترګو کېږي.

جنسیت د خپل ځان او نورو سره د اړیکو د ټینګولو په باره کې له فکر کولو څخه عبارت دی. د

کار د ډول او کورني ژوند په ټاکلو کې زیاته اغېزه لري. جنسیت د ټولنیزو سلسله مراتبو ټاکنو کې

دی، ځکه چې په زیاتره ټولنو کې د ټولنیزو سرچینو مهمه برخه په خپل واک کې لري. د جنسیت

ټولنیزه معنا نارینه توب او بنځې توب ته د اشارې او بنودلو په معنا ده.

خدای تعالی (جَلَّ جَلَالُهُ) انسان نارینه او بنځې له دوو جنسونو څخه پیدا کړي دي. د خدای تعالی

د حکمتونو له نمونو څخه یوه یې داده چې په ټولو ټولنو کې د نر او بنځې شمېر کابو سره مساوي

دی. ښځو او نارینه وو د تاریخ په اوږدو کې یو ډول د کار جنسیتي وېش درلود. ښځې په زیاته اندازه د کور په چارو او د خپلو اولادونو په روزنه بوختې وې او نارینه له کور څخه د باندې په کارونو او د خوراک په برابرولو باندې بوخت وو. د کور کارونه که څه هم سخت او ستونزمن وو، خو څرګند عاید یا ګټه یې نه درلوده. په دې دلیل د ښځو ټولنیز مقام ورځ په ورځ را ټیټېده. د دوی ځواکمني او وړتیا د نارینه وو په پرتله لږه په پام کې نیول کېدله او له همدې کبله و چې په اکثره ټولنو کې مهم او باصلاحیته کارونه د نارینه وو په لاس کې وو. نن ورځ د نړۍ په ټولو فرهنګونو کې ښځې له نارینه وو سره متناسب مقام لري او معمولاً هغه چارې سرته رسوي چې لږه ګټه او کم اعتبار لري.

ځینې خلک داسې فکر کوي چې په مهمو او لوړو پستونو کې له کارکولو څخه د ښځو د بې برخې کولو دلیل دادی چې ښځې د فکري او جنسي پلوه لږه ځواکمني لري او همدغه کارونه کوم چې په عنعنوي او دودیز ډول ښځو ته سپارل شوي دي د هغوی لپاره مناسب کارونه دي. واقعیت دادی چې له حیاتي پلوه ښځې او نارینه لږ توپیر سره لري او دغه توپیر د دې لامل نه ګرځي چې موږ ښځو ته د هېڅ ډول ترقی او پرمختګ وخت ورنه کړو او بې برخې یې کړو. د اسلام سپیڅلی دین هم ښځې د نارینه وو په څېر انسان بولي. اسلام د ښځې او نر تر منځ تفاوت په رسمیت پېژني، خو د ښځې یا د نارینه په حق کې بې عدالتی په هېڅ وجه نه مني. د اسلام تاریخ د ژوند په مختلفو برخو کې د ښځو د برخې اخیستنې شاهد دی. ښځو د پیامبر ﷺ په فتوحاتو او جګړو کې برخه اخیستې ده. په روایاتو کې راغلی دي چې حضرت فاطمه الزهرا او یو شمېر نورو مسلمانو ښځو د اُحد، حنین او په داسې نورو جګړو کې ګډون کړي دی او همدارنګه په فرهنګي او علمي ډګرونو کې یې ډېر ګډون درلود. د ښځو له منځه داسې کسان هم راڅرګند شول چې په علمي مسایلو کې پوهان شول. د بیلګې په توګه: حضرت عایشه (رض) د احادیثو له سترو راویانو څخه شمېرل کېږي او په خپله د فقهي مسایلو په باره کې ځانګړی لید او نظریات لري. دلته د جنسیتي نابرابرۍ په منفي پایلو او عواقبو باندې بحث کوو. که څه هم جنسیتي نابرابري د افرادو او ټولنو لپاره زیاتې منفي پایلې لري، خو موږ یې دلته د ځینو مهمو په طرحه باندې بسنه کوو:

د ټولنې وروسته پاتې والی

ښځې د کورنۍ، ټولنې او د نړۍ د پرمختګ کلي ګانې دي، د دوی پرمختګ د عمومي پرمختګ ضامن دی. څرنګه چې لیدل کېږي د افغانستان زیاتره ښځې بې سواده دي او کله چې د ټولنې نیمایي برخه د ښځو په خاطر د اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجرا کولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمایي ځواک د کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې او په پایله کې له ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي.

ټولنیز کرکېچ یا لانجه

پخوا به ښځې او نارینه دواړه د ټولنیز دود تابع وو او هر چا به هغه کار کاوه چې د ټولنې عرف او فرهنګ به ورته ټاکلي وو، خو نن سبا د ښونې او روزنې، اړیکو او رسنیو د پراختیا او پرمختګ له سببه وضعیت بلکل توپیر پیدا کړی دی. اوس ټول پوهېږي چې ښځې هم کولای شي چې د نارینه وو په څېر لوړې زده کړې او د ډېرې ګټې او عاید لرونکې دندې ولري او د خپل ظرفیت د لوړېدو او لوړو ټولنیزو مقامونو ته د رسېدو په لاره کې د ښه عقلي ځواک او وړتیا څخه برخمنې وي. له دې کبله دوی نور نشي کولی چې دغه د توپیر او تبعیض څخه ډک وضعیت چې ښځو ته د دوی د ظرفیت د لوړتیا، ګټو او کارونو د سرته رسولو مخه نیسي، وزغمي او د هغو له منځه وړلو لپاره ټولې هلې ځلې پکار واچوي.

له دې کبله له هر څه نه دمخه باید د ښځو پرمختیا ته چې د نسلونو بنسټ اېښودونکې او د پرمختګ جوړونکې دي، ډېره پاملرنه وشي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- نابرابري څه شی ده؟
- ۲- جنسیت څه شی دی؟
- ۳- آیا په نړۍ کې د ښځو او نارینه وو په شمېر کې توپیر موجود دی؟
- ۴- ولې ښځې د نارینه وو په پرتله د نړۍ په زیاتره سیمو کې له اساسي او ټولنیزو ګټو څخه بې برخې دي؟
- ۵- ښځې په اسلام کې کوم مقام لري؟
- ۶- د ښځې او نارینه تر منځ د نابرابرۍ او تبعیض لامل څه شی دی؟
- ۷- جنسیتي نابرابري څه پایلې لري؟ بیان یې کړئ.

کورنۍ دنده

د افغانستان د ښځو د ټولنیز وضعیت په باره کې یو څو کرښې ولیکئ.

د څلورم څپر کې لنډیز

- ټولنیزې نا برابری په عامه معنا د وګړو او د مقامونو تر منځ هغو توپیرونو ته وایي چې په ټولنیز ډول پېژندل شوي او خلکو هغه اشغال کړي وي.
- هغه ډلې چې د مادي ګټو په لاس ته راوړنه کې د توپیري او ناسم وېش له مخې جوړی شي طبقه ورته ویل کېږي، نو له همدې امله د دوی د ژوند په تګلارې، طریقې او فرهنگ کې توپیر لیدل کېږي.
- د اسلام مقدس دین قومي او نژادي توپیرونه د هېڅ ډول امتیاز منبع نه بولي، بلکې دانسانانو لوړتیا یوازې په تقوا کې بولي.
- له جنسیتي مسايلو څخه ښځو او نارینه وو ته د ژوند په سیاسي، ټولنیز او فرهنگي برخو کې د هغو د حقه حقونو ورسپارل دي، تر څو جنسیتي نا برابري له منځه لاړه شي.
- کله چې د ټولنې نیمایي برخه د ښځو په خاطر د اقتصادي، فرهنگي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجرا کولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمایي ځواک له کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې کېږي او په پایله کې له ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي. له دې کبله له هر څه څخه د مخه باید د ښځو پر مختیا ته چې د نسلونو بنسټ اېښودونکې او د پرمختګ جوړونکې دي، ډېره پاملرنه وشي.

پنځم خپرکی

زموږ ټولنيزې ستونزې

په دې څپرکي کې لاندې لوستونه لولو:

- بې سواډي،
- غربي او بې کاري،
- د اوسېدلوځای (کور)،
- روغتیا،
- مخدره توکي،
- نا امنی او ترهګري،
- نا چاودل شوي مواد،

د خپرکي موخې

زده کوونکو د دې خپرکي له لوستلو وروسته:

- د سواد گټې پېژني او په ټولنه کې د بې سوادۍ د له منځه وړلو سره علاقه پيدا کوي
- د غريبۍ او بېکارۍ منفي پايلې پېژني او زيار او کونښ ته به وهڅيږي،
- د بې کورۍ له ستونزې سره به آشنا شي او له هغې څخه د وتلو لار به وپېژني،
- له هغو ستونزو سره چې له مخدره توکو، نا چاودلو موادو، نا امنيو او د روغتيايي خدمتونو له کموالي څخه را منځ ته کېږي، آشنا شي او له هغو سره د مقابلې کولو په لارو چارو پوهيږي.

زموږ ټولنیز مشکلات: بې سوادې

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

په نوې نړۍ کې ژوند ښوونې او روزنې ته اړتیا لري. څرنگه چې قرآن کریم فرمایي:

(اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ) (۱) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (۲) اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ (۳)
الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (۵)

ژباړه: ولوله (ای محمده! قرآن) په نوم د رب خپل، هغه رب چې پیدا کړی یې دی (ټول مخلوقات)،

پیدا کړی یې دی انسان د تړلیو
شویو وینو له ټوټو څخه، ولوله
(ای محمده! قرآن) حال دا چې
ستا رب لوی کریم دی، هغه (رب او
پالونکی) چې ښوولی یې دی (انسان
ته علم یا خط) په قلم سره، ښوونه
یې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چې
دی پرې نه پوهیده.

هغه چا چې زده کړه نه ده کړې بې سواده بلل کېږي. دې واقعیت ته په پاملرنه:

۱- که څوک سواد ونه لري له کومو ستونزو سره مخ کیږي؟

۲- هغه ټولنه چې زیات وگړي یې بې سواده وي، له کومو ستونزو سره مخ کیږي؟

انسانانو له ډیرې پخوا څخه د ځمکې پرمخ ژوند پیل کړی، خو په لوستلو او لیکلو نه پوهیدل.
په هغه وخت کې د انسانانو ژوند ډیر ساده او ابتدایي و. په هغه وخت کې د تېرو نسلونو تجربې په
عملي او شفاهي ډول له یوه نسل نه بل نسل ته لېږدول کېدې. د نوې ټولنې غړو د خپل ضرورت
وړفنون او مهارتونه د ژوند د ورځنیو چارو په ترڅ کې زده کړې. په هغه وخت کې د زده کړې هېڅ
ډول ځانگړي پروگرام وجود نه درلود. بې سوادې تل د هېوادونو د ودې او پرمختیا د مخنیوي لامل

گرځي. له دې کبله ویلی شو چې بې سوادې یو تېاه کوونکې مرض او د بشر د لومړۍ درجه دښمن په توګه د بشري ټولنې په ځانګړې توګه د دریمې نړۍ او وروسته پاتې هېوادونو د ودې او پرمختګ په لاره کې لوی خنډ شمېرل کېږي چې دهغه بشپړله منځه وړل ساده کار نه دی، بلکې دا یو پېچلی جریان دی چې ملي او نړیوالې مرستې ته اړتیا لري. څرنګه چې لیدل کېږي د بې سوادۍ د له منځه وړلو لپاره په نړیواله کچه د هېوادونو او نړیوالو سازمانونو له خوا اقدامات شوي دي.

نن ورځ په ټوله نړۍ کې خلک با سواد دي. آن تردې چې رانده او کاڼه هم با سواده دي. له بده مرغه چې زموږ په ګران هېواد کې له لسو میلیونو څخه زیات خلک د سواد له نعمت څخه بې برخې دي او همداسو پنځه میلیونه ماشومان ښوونځي ته له تلو څخه بې برخې دي. هغه ستونزې چې له دې برخې څخه زموږ هېواد ورسره مخامخ دی، ډیرې زیاتې دي چې ډیر مهم بې عبارت دي له: بې وزلي، ناپوهي، اقتصادي او ټولنیز وروسته پاتې والی، په مخدره موادو روږدېدل، جرم او جنایت ته مخه کول.

کوم هېواد چې د سواد له نعمت څخه بې برخې وي، تل ځواکمنو هېوادونو ته اړ وي، نو ځکه نیستمنو هېوادونه دا لازمه ده، تر څو علم او سواد ته پاملرنه وکړي او د ښوونځیو پراختیا ته توجه ولري. ځکه چې ښوونځي له نیستۍ او وروسته پاتې والي څخه د مخنیوي اصلي خوځښت ګڼل کېږي. اوس مهال په نړۍ کې د علم او تکنالوژي په پرمختګ سره او د نړۍ د هېوادونو د زراعتي کېدو او صنعتي کیدو په پایله کې دا هېوادونه په کروندو او د سپکو او درندو صنایعو په فابریکو کې انساني ځواک، باسواده او ماهر وکارگرانو ته اړتیا لري. له دې امله هېوادونه هاند او هڅه کوي، ترڅو د ټولنې وګړي یې باسواده شي، ځکه بې سواده وګړي نه شي کولای په ښه توګه په کروندو او فابریکو کې د کرنې او صنعت د پراختیا او پرمختګ لپاره ګټور کار وکړي.

سواد د هر ډول زده کړې لپاره بنسټیزه وسیله ده. سواد په فرهنګي، سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو کې د ګاونډي یو ضروري عنصر بلل کېږي. دا جوته ده چې یو بې سواد وګړی نه شي کولای

خپلې ټولنیزې ستونزې په ښه توګه حل کړي او د خپل ځان او کورنۍ لپاره د ښو خدمتونو لامل شي. کوم وګړي چې د پوره سواد درلودونکي دي، خپله ټولنه او د ژوند ماحول درک کوي خپل او د ټولنې د ستونزو د حل لارې پیدا کوي.

په داسې حال کې چې سواد د لوستلو او لیکلو وړتیا بولي، خو واقعیت دا دی چې سواد د لوستلو، لیکلو او په لیکل شویو متنونو پوهیدل دي او د پوهېدو او درک معنا دا ده چې وګړي باید ښه ژبنۍ وړتیا او په پوره اندازه عمومي پوهه ولري. دا وړتیا یوازې د ښوونځي له لوستلو څخه لاس ته راځي.

بې وزلي او وروسته پاتې والی: نېستي او بې وزلي د بېسوادۍ د پایلو په لومړي سر کې ځای لري. په معاصرو ټولنو کې کارونه او شغلونه سواد او مسلکي وړتیاو ته اړتیا لري. له دې امله، که څوک سواد ونه لري نشي کولای چې مناسب کار او ښه عاید ولري. کله چې د یوې ټولنې زیاتره غړي بې سواده او کم سواده وي، د دې خلکو له نیستۍ څخه سر بهره، ټوله ټولنه په نیستۍ اخته کېږي، څرنگه چې د دولت د عوایدو مهمه برخه زکات، عشر، مالیات، په شخصي کانونو کې، خمس، وقف او واجبي او نفلي صدقات جوړوي او چې خلک غریب او نیستمن وي، دولت به هم د بیت المال د عوایدو او د مالیاتو له کمښت سره به مخامخ شي او په پایله کې د ټولنې عام امکانات او اړتیاوې لکه: لاره، روغتون، ښوونځي، د کونډو، یتیمانو، کڼو، پندو، معیوینو، علماو نفقه او د هغو کسانو چې د خلکو په خدمت کې بوخت دي لکه: د دولت د مامورینو، قضاتو، ښوونکو او ډاکترانو مصارف چې اسلامي شریعت په بیت المال کې مقرر کړي دي له کمښت سره به مخامخ شي. همدارنګه په داسې هېواد کې فابریکې او تولیدات نه شي کولی وده وکړي چې په پایله کې هېواد په سخته نیستۍ او غریبۍ باندې اخته کېږي.

روږدیدل: بې سواده ټولنه زیاتره د نیستۍ او ناپوهۍ له امله په مخدره موادو د روږدېدو د بلا په لومه کې ښکېلېږي. بې سوادې او ناپوهۍ له نېستۍ او په پای کې له روږدېدو سره ډېرې نژدې اړیکې لري، له دې کبله د ښوونې او روزنې په برخه کې پانګونه او د ښوونې او روزنې کیفیت ته پاملرنه به

ډیره گټوره پایله ولري. د یادونې وړ ده چې د بې سوادې زیان رسوونکې پایلې ډېرې زیاتې او پراخې دي، په هغو برخو کې چې موږ پرې بحث وکړ یوازې د دې ستونزو څو نمونې وې.

د لوست تکرار

- ..... •
- ..... •
- ..... •
- ..... •

پوښتنې

- ۱- بې سوادې څه شی ده؟
- ۲- سواد تعریف کړئ، زموږ په هېواد کې څو فیصده ښځې او نارینه په لوستلو او لیکلو نه پوهېږي؟
- ۳- د بې سوادۍ له امله په هېواد کې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟
- ۴- بې سوادې او روږدېدل څه اړیکې سره لري؟

کورنۍ دنده

یو بې سواده سړی له یوه با سواده سړي سره مقایسه کړئ او په دې اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې نېستي او غربي

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ورته ووايئ.

- ۱- ولې انسان غريبېږي؟
  - ۲- د انسان په ژوندانه کې غربي څه اغيزه لري؟
  - ۳- څنگه کولای شو له غربي او نېستي څخه مخنيوی وکړو؟
- انسان خوراک، کاليو او د اوسېدلو ځای یا

کور او نورو وسايلو ته اړتيا لري.

الله (جَلَّ جَلَالُهُ) د انسانانو لپاره ټول د اړتيا وړ شيان د ځمکې په سر او طبيعت کې پيدا کړي دي او انسان ته يې د فکر او د کار کولو توان ورکړی دی چې ترڅو هغه راوباسي او د خپلې اړتيا سره سم له هغو نه گټه واخلي. که چيرته شرايط داسې برابر شي چې انسان وکولای شي له خپلې پوهې او استعداد نه کار واخلي او طبيعي سرچينې د خپلو اړتياوو د پوره کولو په موخه راوباسي او ترې سمه گټه واخلي، د غربي او نېستي سره به مخامخ نه شي او که چيرته انسان کهالي او لتي وکړي او يا طبيعي او ټولنيز خنډونه يې مخې ته راشي او و نه کړای شي چې د لوی خداي (جَلَّ جَلَالُهُ) له دغه نعمتونو څخه گټه واخلي، نو له غربي او بې وزلۍ سره به مخامخ شي.

نېستي څه شی ده؟

نېستي يا غربي د هغو شيانو نه درلودل دي چې انسان هغو ته اړتيا لري. غربي هغه لوی مصيبت دی چې د تاريخ په اوږدو کې يې بشر ځورولی او ځوروي يې. څرنگه چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: نژدې ده چې غربي په کفر واوړي. له دې کبله دې پوښتنې ته چې (ولې انسان نېستمن کېږي؟) ځواب ورکول ډير مهم دی.

څرنگه چې د دې پوښتنې د ځواب له پيدا کولو څخه وروسته به په دې پوه شو چې موږ ولې غريب

یاستو چې لاملونه یې ډیر زیات دي، خوڅېړنه یې په دې ځای کې ممکنه نه ده، خو په عام ډول کولای شو هغه په دریو عمومي برخو ووېشو.

فردی لاملونه

فردی لاملونه چې بیلابیل ډولونه لري، هغو لاملونو ته ویل کیږي چې رېښه یې په خپله په فرد کې ده د مثال په توګه: د فقر او غریبي ډیر مهم فردی لاملونه عبارت دي له:

۱- تنبلي او له کار او هڅې نه ډډه کول.

۲- بې سوادۍ او ناپوهۍ چې د انسان په ژوند کې دکمزورۍ سبب ګرځي.

۳- د مهمو او ګټورو کارونو د سرته رسولو د مهارتونو نه درلودل.

۴- د بدن د غړو معلولیت چې د کار کولو مانع ګرځي. په هغه صورت کې چې انسان په پورتنیو څو لاملونو اخته وي په خپل فردی ژوندانه کې له ستونزو سره مخامخ کېږي او غریب او نېستمن کېږي.

طبیعي لاملونه

خدای (جلّ جلاله) زموږ د اړتیا وړ مواد په طبیعت کې پیدا کړي دي، د ا مواد په طبیعت کې یو ډول نه وي وېشل شوي. د مثال په توګه:

۱- ځینې ځمکې ډیرې حاصل خیزې او ځینې نورې یې لږ حاصل کوي.

۲- ځینې سیمې معدنونه او د لوړ قیمت منابع لري، لکه: سره زر، اوسپنه، نفت او ګاز، خوځینې سیمې له دې ډول معدنونو څخه بې برخې دي، سربیره پردې، ځینې طبیعي حوادث، لکه: سیلاو، وچکالي او طوفانونه هم د خلکو د ثروت او مالونو د له منځه تللو سبب ګرځي. یاد شویو توپیرونو ته په پاملرنه، هغه څوک چې په حاصل خیزو سیمو کې ژوند کوي کولای شي په لږ زیار او زحمت سره ډېر حاصل لاس ته راوړي، خو هغه خلک چې په کم حاصله سیمو کې ژوند کوي باید ډېر زیار او زحمت وباسي، خو لږ حاصل لاس ته راوړي. همدارنګه هغه هېوادونه چې د سرورزو، اوسپنې، نفت او ګازو معدنونه لري کولای شي د هغو د خر څلا و په بدل کې ښوونې او روزنې ته پراختیا ورکړي او په عمومي امکاناتو کې زیاتوالي راولي او خپلو صنایعو او خپلې کرنې ته وده او پراختیا ورکړي. په داسې حال کې چې نور هېوادونه له دې ډول امکاناتو څخه بې برخې دي، نو ویلی شو چې حاصل خیزې ځمکې، مناسبه آب و هوا او قیمتي معدنونه د شمتیو د لرلو سبب او نه درلودل یې د غریبۍ او نیستۍ لامل ګرځي.

ټولنيز لاملونه

د يادو شويو لاملونو ترڅنگ، ټولنيز لاملونه هم په طبيعي سرچينو د انسان د لاس رسي او يا هغو ته د لاس په نه رسېدو اغېزه لري. طبيعي شتمنۍ او امکانات په هره ټولنه کې د اقتصادي سيستم په واسطه وېشل کېږي. که دا سيستم عادلانه او د تعصب او تبعيض څخه خالي وي، وگړي د خپل استحقاق له مخي له امکاناتو او صنايعو څخه گټه اوچتوي او که چيرې اقتصادي او ټولنيز نظام عادلانه نه وي، نو يوازې کم خلک به له دې نعمتونو څخه برخمن او نور خلک به له هغو څخه بې برخې وي. هغه ټولنه هوسا او شتمنه کيدای شي چې هر وگړی يې د خپل لياقت او وړتيا په اساس د ټولنې د امکاناتو او منابعو څخه گټه ترلاسه کړي.

په ټولنه کې د نيستۍ او فقر لوی لامل د سياسي، ټولنيز او امنيتي ثبات نشتوالی دی. په کومه ټولنه کې چې له سياسي ثبات او آرامۍ نه بې برخې وي، خلک له زياتو امنيتي ستونزو سره مخامخ کېږي او ټول غښتلي استعدادونه په کرکېچونو کې په مصرف رسېږي او ټول پروگرامونه د خپل سياسي بنسټونو د ځواکمنۍ او د مخالفينو د له منځه وړلو په لاره کې محدود پاتې کېږي او په پايله کې ټولنه په نيستۍ اخته کېږي. همدارنگه کله چې په ټولنه کې ټولنيز ثبات موجود نه وي، خلک تل له يوه ښار څخه بل ښار ته تېښته او کډه کوي چې دا حالت له دوی نه د ژوند په چارو کې د نوښت ځواک او توان اخلي او که چېرته له ټولنې څخه امنيت خپل تغير ټول کړي هېڅکله به د اقتصادي رېښو د قوت او ودې خيال په ذهنونو کې غوټی ونه کړي.

زموږ گران هېواد افغانستان چې د ځلانده تاريخ او د با ارزښته او قيمتي سرچينو درلودونکی دی، خو په خواشينۍ سره اوس د ډيرو نيستمونو او غريبو هېوادونو په ډله کې راځي. د هېواد د غريبۍ لاملونه په دې تاريخي مرحله کې عبارت دي له:

۱- **د اوږدې مودې جنگونه:** زموږ خلک درې لسيزې د دين او خپل هېواد د آزادۍ لپاره او وروسته بيا په داخلي جگړو اخته شول په دې موده کې نه يوازې د هېواد د ودې او پراختيا لپاره کار ونه شو، بلکې د ملت موجوده سرمايه هم له منځه لاړه. د هېواد بنسټيز اقتصاد، لکه: کارخانې او اقتصادي تاسيسات د صنعت، کرنې او په نورو ټولو برخو کې په عمومي ډول له منځه ولاړل.

۲- **د بحران په دې کلونو کې د اداري، فرهنگي، ټولنيز نظم او انضباط له منځه تلل:** د دې نظم او انضباط په له منځه تللو سره د خلکو په کړو وړو کې د گډوډۍ اود با ثباتو اقتصادي فعاليتونو دمخنيوي لاملونه رامنځ ته شول.

۳- **بې سوادې او ناپوهې:** د جگړو د کلونو په اوږدو کې په هېواد کې زیاتره ښوونځي تړلي وو او دا کار د دې سبب شو چې زموږ یونسل تقریباً په عمومي ډول بې سواده او یاکم سواده پاتې شي. په دې ستونزه باندې بریالي کیدل یو ملي عزم ته اړتیا لري چې په سرکې د افغانستان د اسلامي جمهوریت دولت چې د ملت له ځواک او ارادو څخه استازیتوب کوي، ریښتینې طرحې جوړې کړي او د خلکو په مرسته یې پلي کړي. ترڅو دغه ملت چې د یوه آزاد او پتمن ژوند مستحق دی، له غریبې او نېستۍ څخه چې د دوی د خواری او ذلت سبب گرځي، خلاصون پیدا کړي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- د غریبې فردې لاملونه شرحه کړئ.
- ۲- د غریبې د ټولنیز لاملونو نوم واخلئ.
- ۳- د غریبې او فقر طبیعي لاملونه کوم دي؟
- ۴- ولې زموږ گران هېواد له غریبې سره لاس او گریوان دی؟
- ۵- څنګه کولای شو له خپل هېواد څخه د غریبې لمن ټوله کړو؟

کورنۍ دنده

- که و غواړئ د خپلې کورنۍ اقتصادي سطحه لوړه کړئ:
- ۱- آیا نور منابع په واک لرئ چې وکړای شي له هغو څخه ګټه واخلې؟
  - ۲- آیا دخپلې کورنۍ ځینو غړو ته د یوه بل کار وړاندیز کوئ؟
  - ۳- آیا د کورنۍ ځینې غړي د نویو مهارتونو زده کړې ته اړتیا لري؟
- د پورتنیو پوښتنو په هکله له خپلو لویانو سره وغږېږئ او ځوابونه یې په خپلو کتابچوکې ولیکئ او ټولګي ته یې واوروئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې: (استوگنځي او کور)

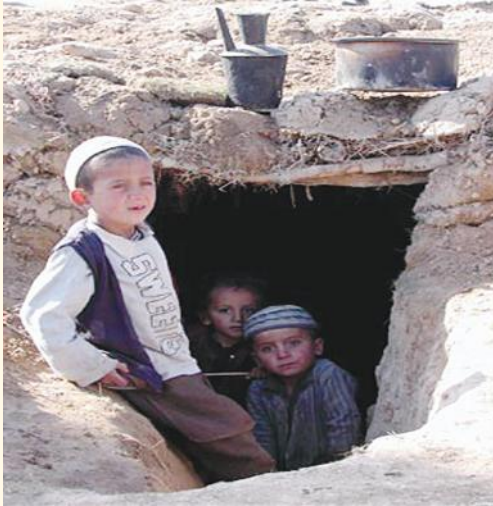
پرتله يې کړئ

موږ ټول کورونو ته اړتيا لرو ځينې خلک په کورونو او ځينې نور يې په خيمو او کږديوکې ژوند کوي. ستاسې له نظره.

۱- ولې انسان کور ته اړتيا لري؟

۲- که موږ د اوسيدلو ځای ونه لرو څه کيږي؟

۳- څه بايد وکړو چې ټول مناسب استوگنځي ولرو؟

په ډيرو پخوا زمانوکې انسانانو د خپلو ځانولپاره د اوسيدلو ځايونه ټاکل او له گرمۍ او يخنۍ څخه د ځان ساتلو لپاره يې کورونه جوړول. د بشر د پوهې او تکنالوژۍ له پرمختګ سره سم، کور جوړونې هم بدلون وموند. د انسان ساتنې د ضروري اړتياوو له پوره کېدو سر بېره،

د ښکلا پيژندنې برخې ته هم پام واړول شو. همدارنګه په بيلابېلو ټولنو کې د دوی فرهنگ او ديني ارزښتونو سره سم په مختلفو سبکونو کورونه جوړ شول.

له ډيرو پرمختګونو سره سره چې بشر په بيلو بېلو برخوکې لاسته راوړل، کورونه هم په ډير ښکلي او مجلل او د ژوندانه د هوساينې په ټولو وسايلو مجهز جوړ شول. د استوگنځايونو د کمښت له منځه وړل د بشر له ډيرو مهمو اړتياوو څخه شمېرل کيږي. حتی د نړۍ په ډيرو پرمختللو هېوادونو کې، ډيرې کورنۍ مناسب شخصي کورونه نه لري او مجبور دي چې په هره مياشت کې د پام وړ پيسې د کورونو د کرایې او اجارې په نوم ورکړي. زموږ هېواد په بيلابېلو دلايلو د هغو هېوادونو له ډلې څخه دی چې د مناسبو کورونو کمښت د هغوی له جدي ستونزو څخه شمېرل کيږي. په ښارونو کې د کورونو د کمښت ځينې مهم دليلونه عبارت دي له:

۱- کډوالي يا مهاجرت

د جهاد او د جنگ د کلونو په اوږدو کې ډیر زیات خلک له کلیو او ښارونو څخه لرې او نژدې هېوادونه کډوال شول. له ۱۳۸۱ کال څخه وروسته نسبتاً د امن فضا زموږ په هېواد کې رامنځ ته شوه. زموږ یوزیات شمېر مهاجر هېوادوال وطن ته راستانه شول او په کلیو او ښارونو کې یې استوګنه غوره کړه، خو له هغو څخه زیات شمېر یې د هېواد پایتخت او یا په نورو لویو ښارونو کې استوګن شول. په ځانګړي ډول د کابل په ښار کې د هغه له ظرفیت څخه څو برابره لوړ خلک ژوند کوي.

۲- د استوګنځي د ستونزو د حل لاره

په لومړۍ سر کې دولت کولای شي. د موجوده ماسټرپلان په تطبیقولو او د ښار جوړونې د هغو نقشو او پلانونو له مخې چې په لاس کې یې لري اقدام وکړي. ځمکې مستحقو خلکو ته ووبشي، ترڅو خلک مجبور نه شي چې بې نقشې او په خپل سر کورونه جوړ کړي. دریم دا چې عمومي امکانات خلکو ته برابر کړي د مثال په توګه: کله چې ځمکه د جوړولو لپاره خلکو ته ورکړل شوه او کورونه یې جوړ کړل، نو دولت باید د هغو سرکونه او کوڅې په پاڅه ډول جوړ کړي. د صحي اوبو نلونه کورونو ته وغځوي. د نلدوانۍ سیستم یې فعال او د فضله موادو د دفعې سیستم یې جوړشي.

څرنګه چې په تېرو لسیزو کې په هېواد کې جګړې دوام درلود او ډیرې و دانی یې ویجاړې کړې، د خلکو کورونه او ښارونه ویجاړ شول او خلک بې کوره شول. په دې ورستیو کلونو کې د دولت د پاملرنې، هڅو، پلانونو او طرحو درلودلو سره سره بیا هم د هغو ستونزو له امله چې موجودې وې تراوسه دا خورا مهم ټولنیز ستونزه نه دی حل شوی.

په هر صورت د استوګنځي ستونزه د خلکو یوه جدي ستونزه ده. دا هیله موجوده ده چې د هغو پلانونو او طریقو په تطبیق سره چې دولت یې په لاس کې لري، د خلکو په مرسته دا ستونزه حل شي.

۳- د تعمیراتي موادو قیمتې

تعمیراتي مواد له ګاونډیو هېوادونو څخه زموږ هېواد ته رالېږدول کېږي، څرنگه چې په وروستیو کلونوکې زموږ داخلي تولیداتو ته په زیاته پیمانه زیان رسیدلی دی او تر اوسه لازمي بیاجوړونې نه دي شوې، تعمیراتي وارداتي مواد د نا امنۍ، د مواصلاتي لارو د خرابوالي په نسبت ډیر ګران دي. په داسې حال کې چې زموږ خلک د اقتصادي ستونزو له امله د دې موادو د لوړې بیې له امله د اخیستلو توان نه لري. سربیره پردې په ښارونو او کلیوالي سیمو کې هم زیات خلک کورونه نه لري. هغه څوک چې ځمکه نه لري په طبیعي ډول له کور څخه هم بې برخې دي. کلیوالي کورونه هم له صحي امکاناتو څخه برخمن نه دي او یوازې د گرمۍ اوسپنې مخنیوی کوي، نو ځکه د کور مشکل یوازې په ښارګوټي، نه بلکې په کلیوالي سیمو کې هم دا ستونزه موجوده ده.

اوس باید څه وکړو؟

د دې مشکل دحل اوتولو هېواد والو ته د استوګنځي د تأمین په موخه، هم دولت او هم خلک باید هلې ځلې وکړي. هغه کارونه چې دولت یې باید سرته ورسوي عبارت دي له:

۱- د هیواد ټول ښارونه د ماسټر پلان جوړول: دولت دې د ښارونو نقشې جوړې کړي ترڅو خلک وکړای شي چې په مناسب قیمت ځمکه واخلي او د کورونو جوړولو ته به یې ووهي.

۲- د عمومي خدمتونو وړاندې کول: دولت باید د ټولو ښارونو په ځانګړي ډول د استوګنې د کورونو لپاره عمومي خدمتونه، لکه: اوبه، دفضله موادو د دفعې سیستم، برېښنا، تیلیفون، سړک او پخې کوڅې جوړې کړي.

۳- د استوګنې د بلاکونو جوړول: یو ډیر مهم کار چې د دولت په مخکې پروت دی هغه دادی چې دولت ارزانه کورونه، خو په ټولو وسایلو سمبال کورونه جوړکړي او خلکو ته یې ورکړي. د ارزانه کورونو د جوړولو ډیره ښه لاره د استوګنې د بلاکونو جوړول دي. بلاکونه که په ښه طرحه او نقشه جوړشي. ډیرو خلکو ته به په لږه فضا کې هوسا ژوند ورپه برخه شي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- زموږ په هېواد کې د کورونو د کمښت مهم لاملونه وښايست؟
- ۲- ولې زموږ هېواد والو مهاجرت وکړ؟
- ۳- د دې لپاره چې خلک په خپل سر کورونه جوړ نه کړي، دولت بايد کوم کارونه سرته ورسوي؟
- ۴- دولت او د کور جوړونې کمپنۍ د هېوادوالو د کورونو د کمښت په خاطر کوم کارونه بايد سرته ورسوي چې زموږ خلک د کورونو (اپارتمانونو) خاوندان شي؟
- ۵- د کورونو د کمښت په هکله ستاسې وړاندیز څه دی، ويې ليکئ.

کورنۍ دنده

د مور او پلار په مشوره او مرستې سره د استوګنځي په اړه ټولنيزې ستونزې په څو کرښو کې وليکئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا

خبرې پرې وکړئ

روغتيا او سلامتي د لوی خدای (جَلَّ جَلَالُهُ) لوی نعمت دی. لاندې پوښتنې په غور ولولئ او د هغو په اړه خبرې وکړئ.

۱- ولې روغتيا او سلامتي موږ ته ارزښت لري؟

۲- که روغتيا موله لاسه ورکړه له کومو ستونزو سره به مخ شو؟

۳- بايدڅه وکړو چې جوړ پاتې شو او ناروغ نه شو؟

ناروغي د بشر د ډيرو لويو دښمنانو څخه ده. او تاسې د عمر په اوږدوکې په عادي او سختو ناروغيو اخته شوي ياست او په پای کې زياتره د ناروغيو له امله خپل ژوند له لاسه ورکوو. سربېره پر دې کله هم ساري ناروغۍ په انسانانو حمله کوي

او ډير زيات شمېر خلک له منځه وړي. په پخوا زمانوکې انسانان په ډيرو ناوړو او خطرناکو ساري ناروغيو باندې اخته کېدل او زيات شمېر خلک يې له منځه وړل او کله هم د ويا او طاعون په واسطه ډير خلک له منځه تللي دي.

هغه زيانونه چې انسان ته له ناروغيو څخه پيداکيږي عبارت دي له:

۱- درد او رږ،

۲- د انسان دگټور فعاليت مخنيوی،

۳- هغه پيسې چې انسان يې د تداوی لپاره لگوي.

۴- د انسان مړينه.

۵- د نفوسو کمښت: څرنگه چې مخکې ورته اشاره وشوه، په هغه صورت کې چې ناروغي

ساري وي او انسان ونه شي کړای چې له هغه نه مخنیوی وکړي، ناروغي کولای شي د یوې سیمې په انساني نفوس کې کمښت راولي او یا یې بیخي له منځه یوسي.

سره له دې چې ناروغي په بشپړ ډول له منځه نه ځي، خو په نننۍ نړۍ کې ډیرې ناروغۍ د مخنیوی او درملنې وړ دي، څرنگه چې رسول ﷺ فرمایلي دي: (خدای جَلَّ جَلَالُهُ ناروغي نه ده پیدا کړې، خو هغه ته یې درمل هم پیدا کړي). نو له درملو نه استفاده وکړئ. هغه ناروغۍ چې هره ورځ یې په زرگونو وگړي په لنډه موده کې له منځه وړل په آسانی سره د درملنې وړ ده، نو ځکه نن ورځ موږ ته د مسئله مهمه ده چې لومړی باید د خپل ژوند شرایط داسې جوړ کړو چې په ناروغیو اخته نه شو. دویم دا چې کله ناروغه کېږو، باید وکولای شو خپل ځان تداوي کړو چې د علاج وړ ناروغیو له امله له منځه لاړ نه شو.

خوار ځواکي (سوټنډي)

د انسان د روغتیا لومړنی شرط دادی چې ښه او پاک خوراک او کامله غذا ولري. په هغه صورت کې چې انسان په بشپړه توګه تغذیه نه شي، بدن یې په طبیعي ډول وده نه کوي او په پایله کې د ناروغیو په وړاندې خپل مقاومت له لاسه ورکوي او بدن یې په خوار ځواکۍ اخته کېږي.

له غیر صحي خوړو څخه استفا ده کول

د انسان خواړه باید صحي وي. که انسان له غیر صحي خوړو څخه ګټه واخلي له بېلابېلو ناروغیو سره مخامخ کیږي. زموږ په هېواد کې د ساتلو د وسایلو د کموالي له امله خواړه مخکې تردې چې خلکو ته ورسېږي، فاسد او خرابیږي. خراب او فاسد خوراکی شیان د خلکو د راز، راز ناروغیو سبب ګرځي. سربېره پردې دا خواړه د روغتیا وزارت لخوا په کمه اندازه ترڅارنې لاندې نیول کیږي. رستورانونه او هوټلونه روغتیايي اصولو ته سمه پاملرنه نه کوي.

چاپېريال او ککړه هوا

پاک چاپېريال او پاکه هوا د ژوندانه يو بل مهم شرط دی. په ښارونو کې د ډير شمېر هغو نقلیه وسایطو فعالیت چې دود تولیدوي. له بې کیفیته تېلو څخه استفاده کول او په لسگونونو عوامل د هوا د ککړېدو لامل ګرځي چې د لویانو، ځوانانو او د ماشومانو په روغتیا او سلامتی نا وړه اغیزه کوي او هېواد وال په ډول، ډول ناروغيو اخته کوي. څرنګه چې ټولنه د ښارونو په پرمختیا او کورنۍ د ماشومانو په وده کې رول لري، همدارنګه د ژوند چاپېريال هم د ماشومانو په وده کې رول لري. په افغانستان کې د مړينې جګه کچه تر پنځه کلنۍ پورې په ماشومانو کې لیدل شوې ده. زیاتره دا ماشومان د ساري ناروغيو او همدارنګه د ساتنګۍ د ناروغيو له امله او د خوار خواکۍ، ملاریا او شري له امله له منځه ځي. نس ناستی د هغو ککړو اوبو له استعمال او څښلو څخه منځ ته راځي چې د ژوند په چاپېريال کې وجود لري او تنفسي ناروغي د هوا له ککړ تیا څخه منځ ته راځي چې د ماشومانو د مړينې لامل ګرځي.

د ملاریا د خپرېدو لامل ولاړې او ورستې اوبه دي چې د ملاریا غوماشې په واسطه انسان ته انتقالیږي. لنډه دا چې د ټولو ساري ناروغيو منبع د ژوندککړ چاپېريال دی. نو لازمه ده چې دولت او خلک د ژوند د پاک او روغ چاپېريال په ساتنه کې پاملرنه وکړي او د چاپېريال د روغتیا او د هوا د ککړ تیا مسألې ته د خپلو چارو د سرته رسولو په لومړي سر کې ځای ورکړي.

د روغتیايي او درملنې د امکاناتو کموالی

له هغو ستونزو سره سره چې د روغتیا په برخه کې بې لرو، معیاري کلینیکونه او روغتونونه هم په افغانستان کې ډیر لږ لرو. که ټول امکانات موجود وي، نو بیا متخصص ډاکتران کم لرو. له همدې کبله ده چې په کال کې په زرګونو خلک د درملنې لپاره بهرنیو هېوادونو ته ځي.

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اساسي قانون د ۵۲ مادې مطابق «دولت مکلف دی چې د قانون له احکامو سره سم ټولو اتباعو ته د ناروغيو د درملنې وسایل او روغتیايي آسانتیاوې په وړیا توګه برابرې کړي».

د لوست تکرار

.....•

.....•

.....•

.....•

.....•

پوښتنې

- ۱- د ځينو ساري ناروغيو نوم واخلي.
- ۲- له ناروغيو څخه کوم زيانونه انسان ته رسېږي؟
- ۳- څنگه کولای شو چې د ناروغيو په وړاندې ځان وقايه کړو؟
- ۴- خوار ځواکي څه شی ده؟
- ۵- له غیر صحي خوړو څخه گټه اخيستل د انسان په بدن باندې څه اغيزه کوي؟

کورنۍ دنده

ککړه هوا د انسان په بدن باندې څه اغيزه لري؟ په دې اړه څو کرښې وليکئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې د نښه يي توکو قاچاق

خبرې اترې پرې وکړئ

ځينې وگړي خپله او د نورو روغتيا د نښه يي توکو په توليد او قاچاق کولو له خطر سره مخامخ کوي.

ستاسې په فکر

۱- د نښه يي توکو استعمال زموږ لپاره کوم زيانونه لري؟

۲- آیا نښه يي توکي زموږ د هېواد لپاره

يوه لويه ستونزه ده؟ څه ډول؟

۳- د نښه يي توکو توليد، استعمال او

قاچاق څرنگه فردي او ټولنيزې پاملرې

لري؟

۴- څه ډول کولای شو چې دا ستونزه

له منځه یوسو؟

نن ورځ نښه يي توکي زموږ د هېواد،

سيمې او نړۍ له مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي. د جگړې په

بحراني کلونو کې بېلابېلو ډلو په افغانستان کې د خپل فعاليت زمينه

مساعده وليده او په لرو پرتو سيمو کې يې د دولت د نه کنټرول په وجه

، په خپل ناوړه فعاليت لاس پورې کړ. ځينو ډلو او د مخدره موادو د

قاچاق برانو په طرفدارۍ خلک د اپينو(ترياک) کرلو ته وهڅول چې له دې امله زموږ گران هېواد نن

ورځ په نړۍ کې د مخدره موادو په ستر توليدونکي هېواد بدل شوی دی. په افغانستان کې د مخدره

موادو توليد نړيوال مافيا په مرسته ترسره کېږي او دوی هغه حاصلات چې په افغانستان کې تر لاسه

کوي اروپايي او امريکايي هېوادونو ته يې قاچاق کوي.

مخدره مواد هغو موادو ته وېل کېږي چې استعمال يې د انسان شعور له اختلال سره مخ کوي
اپين يا ترياک ډير خطرناک مخدره مواد دي چې له دې موادو څخه لا خطرناک مواد لکه هروئين
جوړېږي، د مخدره موادو کښت او قاچاق زموږ دولت او ملت ته ډېرې ستونزې رامنځ ته کړي دي
چې مهمې برخې يې دادي.

د گټورو محصولاتو له کرلو څخه مخنيوی

د اپينو د کرنې لومړنی زبان چې د هغې په کرلو بزگران له گټورو محصولاتو څخه چې ټولنه ورته اړتيا
لري، وروسته پاتې کېږي.

ډيرگټور محصولات و جود لري چې بزگران کولای شي د هغو په کرلو ښه گټه ترلاسه کړي او هم
خپلو خلکو او ټولنې ته خدمت وکړي. خو د غنمو، اوريشو، لوبيا، پنبې او داسې نورو پرځای خپلې
شتمنې ځمکې او د کارکولو ځواک د داسې محصولاتو کښت ته ځانگړې کوي چې د نورو ژوند
له خطر سره مخامخ کوي.

روږدي کېدل يا اعتياد

کله چې اپين او نورمخدره توکي په هېواد کې وکرل شي او په ارزانه بيه د خلکو لاس ته ورشي،
نوي ځوانان د هغو استعمالولو ته مخه کوي او معتاد کېږي.

په دې ډول موادو اعتياد انسان ناروغه کړي او هغه د گټورکار او فعاليت څخه پاتې او سرغړو نو او جرم
کولو ته يې اړ باسي، کله چې په يوه هېواد کې د مخدره توکو د روږدي کسانو شمېر زيات شي، نو د
کورنيو، خلکو او دولت د ستونزو سبب گرځي.

د اداري فساد زیاتوالی

څرنګه چې د مخدره توکو قاچاق منع دی، قاچاقچیان هڅه کوي ځینې دولتي مسئولین (په ځانګړې ډول د پولیسو په ادارو او محکمو کې) په بیه واخلي او خپلو فعالیتونو ته لاره هواره او آسانه کړي. دوی کله کله ځینې لوړ پوړي دولتي چارواکي د پیسو په بدل کې له ځان سره ملګري کوي، ترڅو د دوی له نفوذ څخه ګټه واخلي، نو له همدې امله اداري فساد پراخېږي او د هغه د کموالی لپاره هڅې له ناکامۍ سره مخ کېږي، ځکه چې د دولت په دنده کې ځینې کړۍ د اداري فساد له پراخېدو څخه ملاتړ کوي.

نا امنی او تاوتریخوالی

کله چې دولت کوشن کوي چې د مخدره موادو د قاچاق مخه ونیسي. قاچاق کوونکي له خپلو ټولو امکاناتو څخه په ګټه اخیستلو سره هڅه کوي چې د دولت د تدابیرو په وړاندې ودرېږي او خپل فعالیت ته دوام ورکړي. د دوی یوه لاره د دولت د هڅو په وړاندې اداري فساد ته شدت ورکول دي چې په دې هکله وړاندې توضیح ورکړل شوه. بله لاره د نا امنۍ رامنځ ته کول او له تاوتریخوالي څخه ګټه اخیستل دي.

څرنګه چې قاچاق کوونکي له دې لارې زیاتې پیسې لاسته راوړي، نو په ډیرو عصري وسلو سمبال دي. د شرایطو د برابرېدو په صورت کې له هغو څخه د خلکو او دولت په مقابل کې ورڅخه کار اخلي، نو ځکه نشه یي مواد له نا امنۍ او ترهګرۍ سره نژدې اړیکې لري.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتني

- ۱- نشه يي توکي څه شی دي؟
- ۲- د نشه يي توکو زیانونه بیان کړئ.
- ۳- د تریاکو په کرلو سره زموږ بزرگان له کومو کرنیزو محصولاتو څخه بې برخې کېږي؟
- ۴- د نا امنۍ او تاوتریخوالي په اړه یو څو کرښې ولیکئ.
- ۵- اعتیاد او روږدي کېدل څه شی دی، په دې هکله یو څو کرښې ولیکئ.

کورنۍ دنده

د نشه يي توکو د له منځه وړلو په اړه خپل وړاندیز په څو کرښو کې ولیکئ.

زموږ ټولنیزې ستونزې، نا امنی او ترهگری

خبرې اترې پرې وکړئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ووايئ.

۱- هغه ستونزې چې زموږ خلک یې زغمي، نومونه یې واخلي؟

۲- کوم لاملونه د نا امنۍ سبب گرځي؟

۳- ددې لپاره چې با امنه ټولنه ولرو، کوم کارونه باید سرته ورسو؟

موږ په ټولنه کې هر ډول اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او ټولنیزو فعالیتونو ته اړتیا لرو. دا فعالیتونه هغه وخت امکان لري چې په هېواد کې پوره امنیت وجود ولري، که د کار لپاره پوره امنیت شتون ونه لري، وګړي، سازمانونه او نور له عادي کار او فعالیت څخه پاتې کیږي.

له هر څه مخکې باید د امنیت مفهوم شرحه کړو. امنیت په ټولنه کې هغې وضعې ته وايي چې خلک د ډاډ او آرامۍ احساس وکړي او د هېچا او هېڅ سازمان له خوا ورته ګواښ موجود نه وي. د بیلګې په توګه: که څوک یو کار کوي او د هغه کار له هېڅ ګواښ سره مخامخ نه وي، نو ویلای شو چې هغه د کار کولو امنیت لري. او یا که خلک پرته له ویرې او ګواښ څخه په خپل ژوند او چارو بوخت وي او د خپل ژوند او مال په اړه له چا څخه وېره ونه لري، نو هغوی له ځاني او مالي امنیت

څخه برخمن دي. له دې معلوميږي چې امنیت ډولونه لري چې ډیر مهم یې عبارت دي له: رواني ، اقتصادي، سیاسي، ټولنیز او ځاني امنیت څخه. په عمومي ډول ویلای شو چې امنیت په دوو برخو رواني او فزیکي امنیت وېشل شوی دی.

رواني امنیت هغه وخت حاصلیږي چې په هېواد کې بشپړ امنیت شتون ولري او فزیکي امنیت د امنیت ډېر کم حد دی، که فزیکي امنیت شتون ونه لري د خلکو ژوند ته خطر پېښیږي. په دې صورت کې به رواني امنیت هم شتون ونه لري.

د نا امنۍ لاملونه

نا امنی هغه وخت را منځ ته کېږي چې ټولنیز قواعد او رسمي قوانین د ځینو دلایلو له امله خپل اخلاقي او پرگنیز ملاتړ له لاسه ورکړي، چې یو شمېر له دې فرصت څخه ناوړه ګټه پورته کوي او د خلکو ځان او مال له منځه وړل خپله موخه ګرځوي. نا امنی ډیر لاملونه لري چې مهم لاملونه یې په لاندې ډول دي: جنگ (داخلی یا بهرنی جګړې) ترهګري، د مخدره موادو قاچاق او وسله والې غلاوې، سیاسي ایډیولوژیکي اختلافات او فرکسیون بازی. اوس زموږ په هېواد کې د نا امنیو مهم لامل ویره اچونه ده چې په دې لوست کې به په لنډه توګه پرې رڼا واچو.

ترهګري (ویره اچونه)

هر سازمان ورکړ شوی فعالیت چې د خلکو د ډار، وېرې او نا آرامۍ سبب شي او سیاسي موخې ولري ترهګري یا (ویره اچونه) بلل کیږي. د دې تعریف له مخې هغه نظامي فعالیتونه او ډله ییز تبلیغات چې غواړي له دې لارې په دولت باندې فشار راوړي او خپلو سیاسي موخو ته ورسېږي، ترهګري بلل کېږي. زموږ خلک له ډېرو کلونو را هیسې د سیمه ییز او نړیوال ترهګرۍ قرباني شوي دي. ترهګري زموږ د هېواد د نا امنۍ لپاره ډېرې بدې پایلې لري چې ځینې یې دادي:

د خلکو وژنې

ترهگر خپلو موخو ته د رسېدو لپاره حاضر دی چې بېگناه خلک ووژني.

د هېواد وېجاړول او خرابول

نا امنی د خلکو او د بېلابېلو دولتي او خصوصي مؤسسو د تړلو اوسقوت لامل گرځي. ترهگري عمليات لکه څنگه چې د خلکو ځان ته گواښ دی، همدارنگه دولتي او خصوصي مالونو او ودانیو ته هم تاوان رسوي. او هره ورځ د دې پرځای چې هېواد مو آباد شي، وړانېږي.

د وخت ضایع کېدل

وخت د انسان لپاره ډیر مهم دی او باید هغه له لاسه ور نه کړو. نن ورځ هېوادونه په کم وخت کې په ډېرو لویو پرمختگونو لاس بری پیدا کړي. په داسې حال کې چې زموږ خلک د نا امنیو په دلیل او د ترهگرو فعالیتونو له امله له موجوده ثروت سر بېره خپل کلونه کلونه وخت بې له دې چې کوم پرمختگ وکړو له لاسه ورکړو. اوس د دولت او ملت دنده ده چې په ټول وس او توان سره هڅه وکړي چې د کار او فعالیت لپاره امنیت ټینګ کړي.

د لوست تکرار

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

پوښتنې

- ۱- د کار امنیت څه معنا لري؟
- ۲- ترهګري څه شی ده؟
- ۳- په هېواد کې د نا امنۍ لا ملونه کوم دي؟
- ۴- ترهګري فعالیتونه هېواد ته څه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

هغه ستونزې چې زموږ هېوادوال یې د نا امنۍ له پلوه زغمي، کومې دي؟
په دې اړه څو کړنې ولیکئ او بیا یې په ټولګي کې ولولئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې: ناچاودلي توکي

خبرې اترې پرې وکړئ

زموږ په گران هېواد کې کلونه کلونه جگړه روانه وه. هرې ډلې د خپلو قوتونو د ساتلو لپاره ماینونه ښخ کړي وو.

اوس هم د څو کلونو راهیسې زموږ په ځینو سیمو کې یو زیات شمېر ناچاودلي ماینونه او نور توکي په ځای پاتې دي چې د خلکو ژوند تهدیدوي. ستاسې له نظره:

۱- آیا تاسې تر اوسه پورې ناچاودي ماینونه او یا نور توکي لیدلي دي؟

۲- که چېرې له ماین سره مخامخ شئ څه کار کوئ؟

۳- د ماینونو د مخنیوي لپاره کوم کارونه باید وکړو؟

هغه هېوادونه چې د جگړو له مرحلې څخه تېر شي، تر جگړې وروسته ډیر کلونه بیا هم د جگړې ستونزې گالي. له ډیرو مهمو ستونزو څخه یوه یې د ماینونو او ناچاودو توکو پاتې شونې دي چې په کال کې د یو زیات شمېر هېواد والو د مړینې سبب ګرځي. په دې څو کلونو کې د ماینونو او ناچاودو توکو د ټولولو لپاره زیات فعالیتونه تر سره شوي دي. په خواشینۍ سره باید ووايو چې زموږ یو زیات شمېر هېوادوالو له همدې امله خپل ژوند له لاسه ورکړی دی. له دې هڅو سره سره بیا هم زیات شمېر ناچاودي توکي لا تر اوسه پورې تر خاورو لاندې دي چې زموږ د هېوادوالو ژوند له خطر سره مخامخ کوي.

اوس باید څه وکړو چې د ماینونو له خطر څخه وژغورل شو؟

په دې برخه کې باید ډیر کارونه سرته ورسوو چې مهم یې دا دي؟

• یو اساسي کار دا دی چې د دولت او د ماین پاکۍ دفتر باید هلې ځلې وکړي چې ډیر ژر ماینونه او

نور ناچاودي توکي له منځه یوسي او د هغې له احتمالي خطر څخه خلک وژغوري.

• بل ډیر مهم کار دادی چې د ماین پاکي مسئولین باید خلک د ماینونو په ځانگړتیاوو و پوهوي او دا هم ور زده کړي چې له دې توکوسره څه ډول چلندوکړي. هغه خلک چې د ماینونو په سیموکې ژوندکوي، باید ماینونه وپېژني، د هغوی په خطرونو پوهېږي او له هغو سره د چلند زده کړه وکړي. چې خپل ځان د ماینونو له خطر څخه څنگه وساتي؟

د ماین پاکي مؤسسې چې په ملگرو ملتونو پورې تړلي مؤسسې دي، په دې برخه کې یې زیات کارونه او فعالیتونه سرته رسولي دي او ځینې لارښوونې یې د تبلیغاتو له لارې ترسره کړي دي چې ټولو خلکو د ارزښت وړ دي.

بحث وکړئ

ناچاودي توکي څه شی دي؟

پلاستيکي، د لرگيو او اوسپنيزه نا پېژندل شويو توکو ته لاس مه وروړئ، کيدای شي چې ناچاودي توکي او يا يو ډول ماین وي. هغه چاودېدونکي توکي چې چاودېدلي نه وي، د نا چاودو توکو په نامه يادېږي. ناچاودي توکي عبارت دي له: راکټ، نارنجک، بمونه او داسې نور. ناچاودو توکي له فلزاتو، لرگيو او پلاستيک څخه جوړ شوي دي او د اقليم له بدلون سره خپل رنگ ته بدلون ورکوي او کوم مهمات چې له فلز څخه جوړ شوي دي زنگ يې وهي او پېژندنه يې ډېره مشکله وي. په دې توگه په هغو سيمو کې چې دا توکي نه پېژنو، بايد د سيمې مشرانو او يا د ماین پاکي دفتر ته خبر ورکړو، ترڅو هغه له منځه یوسي. زياتره ناچاودي توکي د ځمکې پر مخ په بېلابېلو بڼو پراته وي او د هغوی له خطرونو څخه مخنیوی ډیر آسانه دی. په داسې حال کې چې ماینو نه زياتره د ځمکې لاندې ښخ وي او له هغو د خطرونو څخه مخنیوی ستونزمن کار دی، خو ناچاودي مهمات کولای شي د ماینونو په پرتله د انسانانو او حیواناتو د ټپي کېدو او د ډیرو تلفاتو لامل شي. (د حب الوطن من الايمان) د مقولې په بنسټ، وطن د هېواد په هر وگړي حق لري. هېواد د مور په شان دی، څرنگه چې په اولاد خپل مور او پلارگران وي، نو د ټولنې په خلکو هم باید خپل هېوادگران وي. په داسې حال کې چې د ناچاودو توکو او ماینونو خطر هېواد ته یو گواښ دی، نو د هېواد ټولو خلکو ته پکار ده چې ماینو نه ښخ نه کړي او همدارنگه کله چې ناچاودي توکي وويني هغو ته لاس ورنه وړي، بلکې د ماین پاکي ادارې ته خبر ورکړي او خپله ایماني او وطني دنده سرته ورسوي.

د لوست تکرار

پوښتني

- ۱- نا چاودي توکي څه شي ته وايي؟
- ۲- ولې ښځ شوي ماینونه اونا چاودلي مهمات دځمکې پرمخ پاتې دي؟
- ۳- ماینونه او نا چاودي مهمات څه خطر لري؟
- ۴- کله چې له ماینونو سره مخامخ شئ څه کار به سرته ورسوئ؟
- ۵- څنگه کولای شو چې د نا چاودو مهماتو او ماینونو له شر څخه په امن کې پاتې شو؟

کورنۍ دنده

دا چې څنگه کولای شو د ماینونو او نا چاودو توکو له خطر څخه په امان کې پاتې شو، په دې اړه څوکرښې ولیکئ.

د پنځم څپرکي لنډيز

- انسانانو ډیره موده د ځمکې پر مخ ژوند وکړ، خو په لوست او لیک نه پوهېدل. په هغه وخت کې د تېر نسل تجربې به په شفاهي او عملي توګه له یوه نسل څخه بل نسل ته انتقالیدلې.
- نیستي (غریبي)، د ژوند د لومړنیو اړتیاوو د نه لرلو په معنا ده چې انسان هغه ته اړتیا لري.
- نیستي داسې غمیزه ده چې د تاریخ په اوږدو کې یې وګړو ته رېږونه ور په برخه کړې دي.
- هغه ټولنه هو ساینې او شتمنۍ ته لاس رسی پیدا کوي چې وګړي یې د خپل توان او وړتیا په کچه د ټولنې له امکاناتو او منابعو څخه ګټه لاس ته راوړي.
- له ډېرو پرمختګونو سره سره چې بشر لاس ته راوړي، خو د استوګن ځای ستونزه لاهم د بشر له ډېرو مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي.
- ناروغي تل د وګړو د ښمنه ګڼل کېږي. د ژوند په اوږدو کې موږ هریو په ساده اوسختو ناروغيو باندې اخته کېږو او په پای کې د همدې ناروغۍ له امله ژوند له لاسه ورکوو.
- د انسان د سلامتیا لومړنۍ شرط ښه او مناسب خواړه دي.
- موږ په ټولنه کې په مختلفو اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او ټولنیزو فعالیتونو بوخت یو. دا فعالیتونه هغه وخت ممکن دي چې بشپړ امنیت وي.